

**T.C.
BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ**

**GÜNLÜKLERİN TİYATROYA
UYARLANMASI VE BİR MODEL OYUN
ANNE FRANK'IN HATIRA DEFTERİ**

Yüksek Lisans Tezi

SİNEM TÜRKKAN

İSTANBUL, 2017

**T.C.
BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLERİ OYUNCULUK YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**GÜNLÜKLERİN TİYATROYA
UYARLANMASI VE BİR MODEL OYUN
ANNE FRANK'IN HATIRA DEFTERİ**

Yüksek Lisans Tezi

SİNEM TÜRKKAN

Tez Danışmanı: GÜROL TONBUL

İSTANBUL, 2017

T.C.
BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLERİ OYUNCULUK YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

Tezin Adı: Günlüklerin Tiyatroya Uyarlanması ve Bir Model Oyun
Anne Frank'ın Hatıra Defteri

Öğrencinin Adı Soyadı: Sinem TÜRKKAN

Tez Savunma Tarihi: 15.01.2018

Bu tezin yüksek lisans tezi olarak gerekli şartları yerine getirmiş olduğu Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından onaylanmıştır.

Yrd. Doç. Dr. Burak KÜNTAY
Enstitü Müdürü
İmza

Bu tezin yüksek lisans tezi olarak gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Ali Düşenkalkar
Program Koordinatörü
İmza

Bu tez tarafımızca okunmuş, nitelik ve içerik açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak yeterli görülmüş ve kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

İmzalar

Tez Danışmanı
Öğr. Gör. Gürol Tonbul

.....

Üye

....

.....

Üye

....

.....

ÖZET

GÜNLÜKLERİN TİYATROYA UYARLANMASI VE BİR MODEL OYUN ANNE FRANK'IN HATIRA DEFTERİ

Sinem Türkkan

İleri Oyunculuk Yüksek Lisans Programı

Tez Danışmanı: Öğr.Gör. Gürol Tonbul

Aralık 2017, 62 Sayfa

İleri Oyunculuk Yüksek Lisans Programı'nda eğitim gören Sinem Türkkan tarafından ele alınan “Günlüklerin Tiyatroya Uyarlanması ve Bir Model Oyun- Anne Frank'ın Hatıra Defteri” başlıklı tezde günlüklerin tiyatro sahnesi için önemi Anne Frank'ın Hatıra Defteri isimli günlükten yola çıkılarak incelenmiştir. Çalışmada Anne Frank'ın hayatı ve karakteri, Yahudi soykırımı ve toplama kampları, Anne Frank'ın bu dönemde birlikte yaşadığı kişiler ile arasındaki ilişki incelenmiş, günlüklerin tiyatro için tarihi, sosyolojik ve psikolojik önemi üzerinde durulmuştur. Günlükten yola çıkılarak incelenen konuları yansıtacak şekilde metin sahneye konulmuştur.

Anahtar Kelime: Anne Frank, günlük, uyarlama, 2. Dünya Savaşı, Yahudi soykırımı

ABSTRACT

ADAPTATION OF DIARIES TO THEATRE AND A MODAL PLAY THE DIARY OF ANNE FRANK

Sinem Türkkan

Advanced Acting Master Programe

Supervisor: Inst. Gurol Tonbul

December 2017, 62 pages

In this thesis, importance of diaries for theatre stage was analyzed start from “Diaries of Anne Frank.” In the study, life and character of Anne Frank, Holocaust and concentration camps, relations between Anne Frank and other people she has to live together were analyzed and historical, sociological and psychological importance of diaries were emphasized. Text was performed in consideration of circumstances on the bases of diary.

Keywords: Anne Frank, diary, adaptation, second world war, holocaust

İÇİNDEKİLER

ŞEKİLLER.....	vii
1. GİRİŞ.....	1
2. BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASINDA AVRUPA.....	2
2.1 VERSAY ANLAŞMASI.....	4
2.2 İKİ SAVAŞ ARASI DÖNEM.....	5
2.2.1 Barış Anlaşmalarının Korunması Dönemi.....	5
2.2.2 Lokarno Dönemi.....	6
2.2.3 Yıkılma Dönemi.....	6
2.3 ANTİSEMITİZMİN ORTAYA ÇIKIŞI.....	9
3. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI VE AVRUPA.....	13
3.1 POLONYA.....	13
3.2 FİNLANDİYA, NORVEÇ VE DANİMARKA.....	14
3.3 BELÇİKA, HOLLANDA VE FRANSA.....	15
3.4 YUGOSLAVYA VE SOVYETLER BİRLİĞİ.....	16
3.5 ABD’NİN SAVAŞA KATILMASI	16
4. HOLOKOST VE TOPLAMA KAMPLARI.....	18
4.1. NEFRET SÖYLEMİ VE NEFRET SUÇLARI.....	27
4.1.1. Nazizm ve Kahramanlaştırma.....	30
5. ANNE FRANK.....	33
5.1. ANNE FRANK’IN HATIRA DEFTERİ.....	33
5.2. BİR KARAKTER OLARAK ANNE FRANK.....	39
5.3. OYUNDA YER ALAN DİĞER KARAKTERLER.....	44
5.3.1. Otto Frank.....	44
5.3.2. Edith Frank.....	45

5.3.3. Margot Frank.....	45
5.3.4. Peter van Daan.....	46
5.4. OYUNUN	
SAHNELENMESİ.....	46
6. GÜNLÜKLERİN	TİYATRO İÇİN
ÖNEMİ.....	48
6.1. GÜNLÜKLERİN	TARİHİ AÇIDAN
ÖNEMİ.....	49
6.2. GÜNLÜKLERİN	SOSYOLOJİK AÇIDAN
ÖNEMİ.....	50
6.3. GÜNLÜKLERİN	PSİKOLOJİK AÇIDAN
ÖNEMİ.....	53
7. SONUÇ.....	56

ŞEKİLLER

Şekil 4.1: Nefret Piramidi.....	28
---------------------------------	----

1. GİRİŞ

Bu çalışmada, 2. Dünya Savaşı sırasında bir toplama kampında hayatını kaybetmiş Anne Frank'ın günlüğünden ve yaşadıklarından yola çıkarak, Anne Frank'ın yaşadığı dönem siyasi ve tarihi olarak incelenmiş, Yahudi soykırımına ve nedenlerine değinilerek, holokost ve toplama kampları daha çok çocukların deneyimleri üzerinde durularak incelenmiş ve Anne Frank'ın karakteri, hatıra defteri üzerinden de günlüklerin tiyatro için önemi; tarihi, sosyolojik ve psikolojik açılardan değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Çalışma, öncelikle 1. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'da yaşanan siyasi gelişmeler, bu gelişmelerin 2. Dünya Savaşı'na doğru giden süreci nasıl etkilediği, Yahudi düşmanlığının nasıl geliştiği ve bu düşmanlığın nelere yol açtığı günlüğü tüm dünyada kitap olarak yayınlanan ve kitabı tiyatro sahnesine aktarılan Anne Frank bir karakter olarak incelenerek, günlüklerin tiyatro sahnesi için önemi ilgili başlıklar altında incelenmiştir.

İnceleme ve araştırmaların sonucunda da, günlüklerin özellikle tarihsel, sosyolojik ve oyuncu, yazarlar için özellikle psikolojik değerleri bakımından tiyatro için zengin bir kaynak olacağı sonucuna varılmıştır.

2. BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASINDA AVRUPA

1914 yılında patlak veren Birinci Dünya Savaşı'nın 1917 yılına gelindiğinde savaşa katılan tüm taraflarda artık bir yorgunluk ve bıkkınlık baş göstermeye başladı. Yaklaşık 3 yıldır sürmekte olan savaş boyunca taraflardan herhangi birinin herhangi bir cephede galip geleceğine dair bir belirti yoktu. Bu da savaşın sona ermesine dair arzuyu gittikçe artırıyordu. Savaşın varlığı yaşama koşullarını zorlaştırıyor, açlık ve yoksullukla mücadele ediliyordu.

1918 yılının Ekim ayı sonlarına doğru, Almanya'nın savaşı kaybedeceği açıkça görülüyordu. Bunu bilen Alman donanma komutanları İngiliz donanmasına karşı şerefleriyle ölmek için bir intihar saldırısı düzenledi. Ancak donanma askerleri bu saldırıyı gerçekleştirmeyi reddederek silah bıraktı. Tersane işçileri de askerlerin yanında yer alarak grev yaptı. Bu savaşa ve savaş yanlılarına karşı bir ayaklanmanın başlangıcıydı. Artık kimse ölmek ve savaşa devam etmek istemiyordu.

Donanma askerlerinin silah bırakmasıyla başlayan devrim Berlin'e doğru ilerliyordu. Göstericilerin ve devrime katılanların sayısı gittikçe artıyor, işçi ve askerler de göstericilerin arasına katılıyordu. Ayaklanma şiddeti arttıkça imparatorluk üzerindeki baskı da artıyordu. Sonunda imparatorluk tahttan çekildiğini açıkladı.

Kısa bir süre sonra da Şansölye Prens Max von Baden makamını SPD (Almanya Sosyal Demokrat Partisi) başkanı Friedrich Ebert'e devretti. Ebert, SPD'nin başka iki üyesi ve Bağımsız Sosyal Demokrat Parti'nin (USPD) üç üyesiyle birlikte "Halk Temsilcileri Konseyi" adı verilen yeni hükümeti kurdu (Bois ve Wilde, 2015)

Almanya İmparatorluğu çöktükten sonra işçi ve asker konseylerinin çok kuvvetli olmasa da bir iktidar gücü oluştu. İşçi ve asker konseyleri, donanma askerleri ve tayfaların ayaklanmasından sonra her yerde kurulmaya başladı. Artık sadece donanmada değil, cephelerde bile bu konseyler kuruluyordu.

Kurulan konseyler bir süre sonra yerini SPD (Almanya Sosyalist Demokrat Partisi)'ye devretti ve parlamenter demokrasiye onay verildi.

Ayaklanmanın önderleri arasında Rosa Luxemburg ile Karl Liebknecht vardı. Rosa Luxemburg Polonya’da doğmuş bir Yahudi’ydi. Rosa ve Karl 1916 yılının Ocak ayında Spartaküsler birliğini, daha sonra da Alman Komünist Partisi’ni kurdu. Ayaklanma ve devrim Alman Komünist Partisi’nin önderliğinde yapılmış olup, parti üyeleri arasında ve kurulan konseylerde Yahudi işçiler de yer alıyordu. Bu sebeple Hitler, savaşa karşı yapılan bu ayaklanmadan Yahudileri sorumlu tutuyordu. Bu döneme ait düşüncelerini de kitabında şöyle anlatıyordu:

Deniz askerleri motorlu vasıtalarla gelip, halkı devrime teşvik ettiler. Ne yazık ki, bazı genç Yahudiler milletimizin hayatının "hürriyeti, güzelliği, namusu ve haysiyeti (!)" uğrunda yapılan bu hareketin liderleri durumundaydılar. Bu adi heriflerin hiçbirisi cephede bulunmamıştı. Bir zührevi hastalıklar hastanesi vasıtasıyla savaştan uzak yerlere gönderilmişlerdi. Şimdi ise orada kızıl paçavrayı bayrak yapıyorlardı. (Hitler, 2005, s. 290)

Bu dönemde yaşananlar Hitler’in bu düşüncelerine sebep oldu ve yıllar sonra Yahudiler’e karşı uygulayacağı politikaların temelini oluşturdu. Hitler Yahudiler’i, vatanına ihanet eden, savaş sırasında cephede askerini yalnız bırakan ve vatanına karşı ayaklanan hainler olarak görüyordu.

Savaşta taraf olan milletlerin halklarının savaşın sona ermesine dair beklentileri ve arzuları Amerika Birleşik Devletleri Cumhurbaşkanı Woodrow Wilson tarafından da fark edildi. Woodrow Wilson idealist bir barış yanlısıydı ve barışın temellerinin atılması için 8 Ocak 1918’de bir kongrede verdiği söylevde barışın temel ilkelerini 14 madde halinde sundu.

Wilson’un ilkelerinin yayınlanmasından kısa süre sonra taraflar arasında yavaş yavaş barış anlaşmaları imzalanmaya başladı. Ancak bu anlaşmaların ömrü çok uzun sürmedi ve kısa bir süre sonra İkinci Dünya Savaşı patlak verdi.

Birinci Dünya Savaşı Sonrası’nda, İkinci Dünya Savaşı öncesinde önemli barış anlaşmaları imzalandı. Brest-Litovsk Anlaşması, Versay Anlaşması ve bu anlaşmalara ek olarak, Avusturya ile Saint Germain anlaşması, Bulgaristan ile Neuilly ve Macaristan ile Trianon anlaşmaları yapıldı. Bu anlaşmalar arasında özellikle üzerinde durulması gereken ve 2. Dünya Savaşı’nın başlamasına sebep olan anlaşma Versay Anlaşmasıdır.

2.1 VERSAY ANLAŞMASI

Müttefik devletler ile Almanya arasında, 28 Haziran 1919'da Versay Sarayı'nda imzalanmış ve Almanya için çok ağır şartlara sahip barış anlaşmasıdır. Bu ağır şartlar İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasına sebep olacak olayların da tetiklenmesine sebep oldu.

Versay Anlaşması'nda yer alan maddeler arasında aşağıda yer alan maddeler, ilerleyen dönemde Hitler'in politikalarını belirledi ve Hitler adım adım bu maddeleri ortadan kaldırarak 'Hayat Sahası' olarak da isimlendireceği politikasına da hizmet edecek şekilde hareket etti.

Versay Anlaşması'nda Almanya'nın sınırları aşağıdaki maddelere göre değişti.

1. *Alsace-Lorraine: Fransa'ya verilmiştir.*
2. *Saar Bölgesi: Fransa ve Almanya arasında yapılacak olan plebisitten sonra bölgenin kime ait olacağına karar verilecek ve bölgenin hakimiyeti 15 yıl süre için Milletler Cemiyeti'ne verilecek. Bu süre boyunca bölgeden çıkarılan kömür Fransa'ya gönderilecektir.*
3. *Eupen/Malmedy: Belçika'ya verilmiştir.*
4. *Ruhr Bölgesi: Alman askerlerinin olmadığı alan. Ruhr'un batısı müttefik kuvvetler askerleri tarafından 15 yıl işgal altında kalacağı ve havzanın 50 mil doğu şeridinde Alman askeri birliklerinin ve kalelerinin konuşlanamayacağı bölge.*
5. *Schleswig: Danimarka'ya iade etmiştir.*
6. *Batı Prusya: Şimdiki adı Pozan olan Prusya vilayetlerinin çoğu ve Prusya, Polonya'nın bölüştürülmesinde (1772–1795) ilhak ettiği yerleri geri teslim etmiştir.*
7. *Danzig: Baltık Denizindeki Vistula Nehri deltasında stratejik açıdan önemli olan Danzig Limanı Freie Stadt Danzig olarak Almanya'dan ayrılmıştır.*
8. *Doğu Prusya: Doğu Prusya'nın kuzeydeki kısmı daha sonra Litvanya tarafından ilhak edildi.*
9. *Silezya: Yukarı Silezya'nın Hultschin bölgesi bir plebisit olmadan Çekoslovakya'ya devredildi.*
10. *Avusturya'nın Almanya ile birleşmesi yasaklanmıştı.*
11. *Almanya tüm kolonilerini kaybetti.*¹

Ayrıca Versay Anlaşması'nda yer alan ve Almanya'ya savaş tazminatı ödeme yükümlülüğü getiren tamirat borçlarıyla ilgili madde Almanya'yı oldukça zora soktu ve ekonomik olarak yıkıma sürükledi. Telaffuz edilen bedeller Almanya'nın ödeme gücünün çok üstündeydi. Nitekim, Almanya bu bedelleri ödeyemediği için, ödemeye mahkum edilen bedeller birkaç kez revize edilerek indirimler yapıldı. “56 milyar dolardan, önce

¹ <http://www.tuicakademi.org/versay-antlamasi-almanyenin-sinirlari/>

33 milyar dolara indirildi (Armaoğlu, 2016, s.145).” “1932 yılının Haziran ayında da Tamirat Komisyonu Lousanne’da aldığı son bir kararla, Almanya’nın son bir taksit olarak

750 milyon dolar ödemesine karar verdi ve toplamda 5,5 milyar dolar ödenerek (Armaoğlu, 2016, s.148)” bu konu kapandı.

2.2 İKİ SAVAŞ ARASI DÖNEM

Birinci Dünya Savaşı’nın sonunda imzalanan barış anlaşmalarıyla geçici bir barış dönemi yaşandı ancak bu barış dönemi oldukça kısa sürdü. Rusya’da çarlığın yıkılması, Alman İmparatorluğu’nun çökmesi ve Avusturya Macaristan İmparatorluğu’nun yıkılması buna zemin hazırlayan temel sebepler oldu.

Birinci Dünya Savaşı’nın sonundan İkinci Dünya Savaşı’na kadar geçen dönem 3 başlıkta incelenebilir. “Barış Anlaşmalarının Korunması Dönemi, Lokarno Dönemi ve Yıkılma Dönemi (Sander, 2016, s.15)”

2.2.1 Barış Anlaşmalarının Korunması Dönemi

1919 – 1924 yılları arasındaki dönemi kapsar. Bu dönemde, 1919 yılında Münih’te Alman İşçi Partisi kuruldu. Aynı yılın sonlarına doğru ise Adolf Hitler partiye katıldı. “1920 yılında ise partinin adı Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi olarak değiştirildi. (Sander; 2016, s.21)” Bu dönemde her ne kadar Almanya’nın ödemesi gereken tamirat borçları konusu 750 milyon dolar ödenmesi kararının kabulü ile kapanmış olsa da, bu noktaya gelinceye kadar geçen süreç Almanya’nın siyasi gelişmelerinde önemli olayların gerçekleşmesine sebep oldu. Almanya’nın içinde bulunduğu ekonomik kriz siyasal durumunu da etkiledi. “Solcuların kışkırtmasının da etkisiyle memlekette grevler artarken ve halk dükkanları yağma ederken, öte yandan Nasyonel Sosyalist Partisi’nin lideri Adolf Hitler, hükümeti ‘Soyguncular Hükümeti’ diye adlandırıyor ve ‘diktatörlük istiyoruz’ diye bağıırıyordu (Armaoğlu, 2016, s.145)”

Yine “1923 yılında Hitler ve Ludendorf liderliğindeki Nasyonal Sosyalist İşçi Partisi, bir hükümet darbesine teşebbüs etti ve birkaç gün için hükümeti ele geçirdi (Armaoğlu, 2016, s.146).” Kapp darbesi olarak bilinen bu darbe başarılı bir darbe değildi. Bu darbenin ardından Nazi’lerin savaş sonrasındaki dönemin düzeninden kimlerin memnun olmadığını araştırmaya başlamalarıyla birlikte, Oral Sander’e göre şu grupların hoşnutsuz olduğu saptandı: “Eski subaylar, genel olarak bürokrasi, aşağı orta sınıf (enflasyonun ve olumsuz ekonomik koşulların altında eziliyor ve Yahudilerin ekonomiye egemen olmalarını çekemiyordu.), öğretmenler (Almanya’nın eski parlak günlerinin hasretini çekiyorlardı) ile maden ve tekstil işverenleri (sosyal içerikli yasalarla karlarının düştüğünü ve kolay çalışmadıklarını anlamışlardı.) (Sander, 2016, s.21).” . Bu araştırmanın yapılmasının sebebi ise, Nazilerin bundan sonra hangi grupların desteğini almak için çalışacakları amacına yönelik hareket etmek istemeleridir.

2.2.2 Lokarno Dönemi

Bu dönem 1925 ve 1930 yılları arasındaki dönemi kapsar. Bu dönemde yapılan anlaşmaların temelini özellikle Fransa ile Almanya arasındaki ilişkiler oluşturmaya rağmen anlaşma İsviçre Lokarno’daki bir konferans ile Fransa, Almanya, İngiltere, İtalya, Polonya, Belçika ve Çekoslovakya arasında imzalandı. Bu anlaşmaya göre bu ülkeler arasında yaşanacak her türlü anlaşmazlık barış yoluyla çözülecekti. Ancak maalesef öngörüldüğü gibi olmadı ve özellikle sınırlarla ilgili yaşanan anlaşmazlıklar yüzünden barış dönemi çok uzun sürmedi.

2.2.3 Yıkılma Dönemi

Bu dönem 1929 ve 1939 yılları arasındaki dönemi kapsar. Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra 1929’daki ekonomik buhrana kadar geçen dönem barışın korunması için gerekli temellerin atılmaya çalışıldığı bir dönemdir. Ancak 1929 yılında patlak veren ekonomik buhran tüm ülkeleri etkisi altına alarak İkinci Dünya Savaşı’na kadar giden sürecin ilk kıvılcımlarına sebep oldu.

1919 yılında kurulan ve 1920 yılında Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi adını alan Alman İşçi Partisi'nin liderliğine Adolf Hitler'in gelmesi, partinin sivrilmesinde etkili oldu.

Nazi Partisi olarak da bilinen parti, ilk kuruluşundan itibaren hücum kitaları anlamına gelen SA'ler (Sturm Abteilung) ile militarist bir yapıya dayandı. 1925'te de partinin kendi polis kuvvetini teşkil eden ve muhafız kitaları anlamına gelen SS'ler (Schutz Staffeln) teşkil edildi. (Armaoğlu, 2016, s. 214)

Bu yapılanmalar partinin önemli bir askeri güce sahip olmasını sağladı. SS subaylarının büyük çoğunluğu gençlerden oluşuyordu. SS birliklerine mensup olmak gençlerin kendilerini ayrıcalıklı hissetmesine yol açıyordu. Çünkü SS birliklerinin, ülkenin en üst tabakasına mensup, bu birlik içerisinde yer almaya layık yetenekli kişilerden seçildiği lanse ediliyordu. SS subayları, tertemiz ve ütülü üniformaları, boyalı çizmeleri içerisinde ülkenin güvenliğini korumakla görevli ayrıcalıklı kişilerdi.

Ancak Hitler, iktidarının tehlikeye düşmemesi için daha sonra SA'ler ve SS'ler arasında bir seçim yapmak zorunda kalacaktı. Hitler bunun sonucunda SS'leri seçti ve 30 Haziran 1934 gecesı SA lideri Ernst Rohm'u yandaşlarıyla birlikte bir partide bastı. Ernst Rohm hazırlıksız yakalanmıştı. Rohm'u bizzat kendisi tutukladı. Yandaşları da orada öldürüldü. Bu olay tarihe Uzun Bıçaklar Gecesi (*Night of the Long Knives*) olarak geçti.

1929 Ekonomik Buhranı'nın yarattığı krizin sonuçları, Hitler'in lehineydi. Yaşananları partinin propaganda malzemesi haline dönüştürmesi, iktidara gelmesinde etkili oldu. Hem ekonomik kriz, hem de Versay Anlaşması'nın yarattığı ağır borçlar Almanya ekonomisini zorluyordu. Bu sebeple, özellikle “Versay Anlaşması'nın yok edilmesi, komünist düşmanlığı, Alman ırkının üstünlüğü ve dolayısıyla Yahudi aleyhtarlığı (Armaoğlu, 2016, s. 214)” Hitler'in amaçları haline geldi. “Nazi'lerin bu konulara uygun sloganları işsiz üniversiteli, avukat, bankacı, doktor, tüccarın bu partiye girmesini ve desteklemesine sebep oldu (Armaoğlu, 2016, s. 214)”

Hitler 1933 yılının başında iktidara geçti. Hitler'in iktidara gelmesine toplumun herhangi bir kesiminin itiraz etmemesinin temel sebeplerinden birinin, o tarihe kadar Hitler'in anayasaya uygun hareket etmesi olduğu söylenebilir. Hitler'in hedefi iktidara

gelip, konumunu ve gücünü garanti altına alana kadar anayasaya göre hareket etmek, iktidara geldikten sonra da -hayat sahası- gibi politikalarını hayata geçirmek için gerekli adımları atmak olacaktı. Nitekim her yeni gelişme, onu politikalarının gerçekleşmesine bir adım daha yaklaşıtıyordu. “Bu politika Hitler’in Kapp darbesinde yaşanan başarısızlıktan ötürü almış olduğı bir karardır (Sander, 2016, s.43).”

Hitler’in o güne kadarki demokratik politikası, iktidara geldiğı günden itibaren yerini gizlenen gerçek politikaya bıraktı. İktidara geldikten sonra adım adım hareket ederek hedeflerine ulaşacaktı.

Öncelikle Hitler, Almanya’nın çok güçlü bir devlet olmasını istiyordu. Diğer Avrupa ülkeleri arasında sıkışıp kalması ve yeterince güçlü olamaması zaman içinde diğer Avrupa ülkeleri nezdinde Almanya’yı zayıf düşürecek, işgale açık hale getirecekti. Bu sebeple Almanya’nın hem saf ırka hem de geniş topraklara sahip olması gerekiyordu. “Hitler, Ari ırkın üstünlüğünü savunuyordu ve insanlığı kültür kurucuları, kültür taşıyıcıları ve kültür yıkıcıları olarak ayırıyordu. İnsanlığın kültürel gelişmesinin taşıyıcıları şimdi Arilerdi. Ari ırkın en güçlü düşmanı da Yahudilerdi. (Davies, 2006, s. 1035).” Bu görevin devam edilebilmesi Ari ırkın saf olmasına bağlıydı ve Ari ırkla karışan her ırk Ari ırk için bir tehlikeydi. Ari ırkın korunması, farklı ırklarla kirlenmemesi için yok edilmesi gerekmektedir. Almanya’nın geniş topraklara sahip olabilmesi içinse yayılmacı bir politika izlenecek, geniş bir alanda Almanlar ülke sınırlarına dahil edilirken Yahudiler’den temizlenecekti. Bu doğrultuda, “Yahudiler devlet sektöründen ve Alman vatandaşlığından atıldılar; Yahudi tüccarlara resmi boykot yapıldı; Yahudiler ile Yahudi olmayanlar arasında evlilik ve cinsel ilişki yasaklandı (Davies, 2006, s. 1035).” Yahudiler, yurt dışına çıkma yasağı gelinceye kadar, göçe zorlandı ve ülkedeki iyi eğitim görmüş ve zengin Yahudiler ülkeyi terk etmek zorunda kaldı. Anne Frank ve ailesi de bu dönemde Hollanda’ya göç etti.

Hitler’in ikinci temel hedefi Versay’ın getirdiğı ağır şartları ortadan kaldırmak, Versay’ı yok etmektir. Versay’ın bağlayıcı hükümlerinden biri olan silahsızlanma kayıtlarından kurtulan Almanya için, diğer bağlayıcı hüküm olan sınır ve toprak sistemini kendi lehine çevirmek daha kolay olacaktı. Hitler Almanyası’nın Versay’ı yok edecek olması

farklı sebeplerle Yugoslavya, Romanya ve Çekoslavya'yı (Küçük Antant ülkeleri), Fransa ve Sovyet Rusya'yı ve Polonya'yı endişelendirdi ve bu ülkeleri önlem almaya ittiyse de başarılı olamadılar.

Bir diğer temel hedef, Sovyet Rusya'yı yok etmektir. “Böylece, Almanya'yı Wilhelm döneminden beri kemiren Yahudi ve aşağılık Slav basilleri bir daha rahatsızlık vermeyecekti (Sander, 2016, s.43).” Hitler'in komünistlere karşı olan söylemleri ve politikaları da bu hedefini destekler nitelikteydi.

1 Eylül 1939 tarihinde Hitler Polonya topraklarını işgal etti. Hitler'in Polonya'yı işgal etmesinden endişelenen Polonya, 31 Mart 1938'de bir Avrupa ülkesinin (Aslında doğrudan Almanya kastedilerek),

Polonya'yı işgal etmesi halinde İngiltere ve Fransa'nın da Polonya'nın yanında olacağını garanti etmişti. Bu sebeple, İngiltere ve Fransa, Almanya'ya askerlerini Polonya topraklarından çekmesi yönünde ultimatoma verdi ancak Almanya buna uymadı. 3 Eylül 1939 tarihinde İngiltere ve Fransa'da Almanya'ya savaş ilan etti ve İkinci Dünya Savaşı başlamış oldu (Armaoğlu, 2016, s. 261).

2.3 ANTİSEMITİZM'İN ORTAYA ÇIKIŞI

En yalın anlamıyla, Antisemitizm'in Yahudi düşmanlığı olduğunu söyleyebiliriz. Yani, Yahudi karşıtlığını ve Yahudilere karşı duyulan öfke ve düşmanlığı anlatan terimdir.

Yahudi karşıtlığı çağlar öncesine dayanıyor. Farklı sebeplerden ve inanışlardan beslenen bu düşmanlık ve karşıtlık, her dönem ve coğrafyada farklı şekiller alarak kendini gösterdi. Karşıtlığın en yıkıcı ve kanlı hali ise İkinci Dünya Savaşı sırasında Nazi Antisemitizm'i olarak, özellikle Almanya'da ve Hitler'in işgal ettiği Avrupa ülkelerinde yaşandı.

1873 yılında, Alman gazeteci Wilhelm Marr, “Yahudi Ruhunun Cermen Ruhu karşısındaki Zaferi (Der Sieg des Judentum über das Germanentum)” başlıklı yazısında, “Semitismus” kelimesini hem Yahudiler hem de Yahudilik (Yahudi olmak anlamında) kavramlarını belirtmek için kullanmıştır. Marr, 1879 yılında yayımlanan Cermen Ruhu için Yahudi Ruhu karşısında Zafere Giden Yol (Der Weg zum Siege des Germanenthums über das Judentum; The Way to Victory of Germanicism over Judaism,) isimli kitabında da daha önce kullandığı Semitizm kelimesinden türettiği Antisemitizm kelimesini kullanmıştır (Ertan, 2012, s. 27).

Antisemitizm kelimesi 19. yüzyılda ortaya atılmış ve kullanılmaya başlanmış bir kelime olmasına rağmen, karşıtlık çok daha öncesine dayanmaktadır.

İlk çağlarda kayda geçen ilk büyük Yahudi karşıtı olay, M.Ö. 410 yılında Mısır'daki Elefantin Adası'nda (şimdiki adıyla Asvan Adası) bulunan Yahudi tapınağının yıkılması olayıdır. Walter Laquer'e göre, yıkılan bu tapınak, yıkıldığı bilinen tek tapınaktır. Bunun sebebi de dini-politik gerekçelere dayanmaktadır. Mısırlı rahipler, Yahudi tapınaklarda yakılarak kurban sunmaya ve genel olarak Yahudi ibadetlerine karşıydılar. Bu bir Yahudi ibadet şekliydi. Bölgede yaşayan ve karşı konulamaz bir güce sahip İranlıların da Yahudilere daha yumuşak davranmaları, bölgede yaşayan Mısırlılardaki kını kışkırtmış olabilir. Ama bu yıkım aynı zamanda mülkiyet ile ilgili çatışmalardan da kaynaklanmış olabilir (Laquer, 2006, s.40).

Kilisenin ve din adamlarının Yahudilere yapılan baskılarda önemli bir rolü oldu. Hristiyanlarla Yahudiler arasındaki ilişkilerin düzenlenmesi için kararlar aldılar ve bu kararları kati bir şekilde uygulattılar.

“Alınan kararlardan biri, Hristiyan kızlarının Yahudi erkekleriyle evlenmelerini yasaklıyordu. Bu yasağa uymayan ebeveyne, beş yıl kiliseyle ilişki kesme cezası veriliyordu. [...] Yine bir diğer maddede Hristiyanların Yahudilerle eğlenmeleri, bayram ve özel günlerine katılmaları yasaklanıyordu. (Şenay, 2002, s.123-124).”

Raul Hilberg, La Destruction des Juifs d'Europe [Avrupa Yahudilerinin İmhası] isimli kitabında, MS. 4.yy.'dan itibaren Yahudi karşıtı politikaların aşama aşama evrimini şöyle özetlemektedir:

Hristiyanlık misyonerleri öz olarak şunu söylemişlerdi: “Yahudi olarak kalırsanız, bizim aramızda yaşamaya hakkınız olmaz.” Onların ardından seküler yöneticiler şöyle söyledi: “Bizim aramızda yaşamaya hakkınız yok.” Nihayet Alman Naziler hükmü verdi. “Yaşam hakkınız yok.” Giderek daha kesin hedeflerin belirlenmesi Yahudi karşıtı uygulamaların ve bunlara denk düşen teorilerin yavaş yavaş ama süregelen gelişimine eşlik etti (Taguieff, 2017, s.52)

Hristiyanların Yahudilere karşı beslediği nefretin en bilinen sebeplerinden biri, Hz. İsa'nın ölümünden Yahudileri sorumlu tutmaları, Hz. İsa'nın katili olarak isimlendirmeleridir. Bunun da sebebi İncil'de bu bilgiye dair ayetlerin yer almasıdır (Ojalvo, 2014).

Ortaçağ'da Katolik Kilisesi'nin koyduğu kurallar nedeniyle Hristiyanların faizle para alıp vermesi yasaklandı. Yahudilerin de toprak sahibi olmaları yasaklandı. Bu nedenle, Hristiyanlar toprakla uğraşıp çiftçilik yaparken, Yahudiler tefecilik

yaptılar. Zamanla ekonomik yönden çok zenginleşen Yahudilerin servetlerine el koymak isteyen hükümdarlar, kilise aracılığı ile Yahudi düşmanlığının şiddetlenmesine destek oldular (Ertan, 2012, s. 27)

İlk kitlesel ve sistematik Antisemitizm olayı ise Ortaçağ'da Haçlı Seferleri sırasında kayda geçti. "Birinci Haçlı seferleri sırasında Almanya ve Kuzey Fransa'daki Yahudi nüfusun üçte-biri öldürüldü (Şenay, 2002, s. 126)." İkinci Haçlı seferi sırasında da Almanya'daki Yahudiler katledildi.

Ortaçağda yaşanan karanlık, etkisini Yahudiler üstünde de gösteriyordu. Yahudilere uygulanan şiddet politikalarının 3 temel karşılığı mevcuttu; din-inanç değiştirme, sürgün ve yok etme. Kilisenin 'doğru din' olarak adlandırılan Hristiyanlığa geçmeleri konusunda koyduğu kararlar inanç değişikliği için bir baskı oluşturmuyordu. Haçlı seferleri sırasında yaşanan katliamlarsa yok etme politikasının en açık göstergesiydi.

On yedinci yüzyıl boyunca Yahudi katliamları devam etti. On sekizinci yüzyılda Prusya Kralı II. Friedrich Yahudileri 'evlilikten uzak durmak ile Berlin'i terk etmek' arasında seçim yapmaya zorladı. Bohemya'da da Yahudiler on yılda bir bölgede kalmak için para ödemek zorundaydılar.²

1850 yılında Richard Wagner, 'Müzikte Yahudileşme' ismiyle yayınladığı makalesinde, Yahudi bestecilere saldırmakla kalmayıp, Yahudileri Alman kültüründe zararlı ve yabancı bir unsur olarak suçluyordu.

20. yüzyılda, Yahudi karşıtlığı en sert ve kanlı halini aldı. Özellikle ikinci dünya savaşı sırasında yaşanan soykırım (Holokost) ile Hitler'in yok etmeyi planladığı 11 milyon Yahudi'nin 6 milyonu katledildi.

Hitler'in bu soykırımı gerçekleştirmesinin kökeni 1. Dünya Savaşı'nın sonlarına dayanıyor. 1918 yılının ilk baharında silah fabrikalarındaki grevler cephede moral bozukluğuna yol açtı. Halkının kendisine destek olmadığını düşünen askerler yıllardır ne için savaştıklarını sorgulamaya başladı. Rusya'da yaşanan Ekim Devrimi adım adım Avrupa'da da yayılıyor ve Almanya'da da etkilerini gösteriyordu. 1918 yılının sonlarına doğru Almanya'da savaş karşıtı ayaklanmalar yaşanmaya başladı. Bu ayaklanmalara öncülük edenlerin bir kısmının Yahudiler olduğu biliniyordu. Bu Yahudiler

ayaklanmalar yoluyla monarşik yönetimin düşmesine ve Cumhuriyet'in ilanına resmen neden oldu. Ayrıca yine aynı Yahudiler cephede de savaşmamış, zührevi hastalıklar hastanelerinde

² www.filozof.net/Turkce/ideolojiler-tarihi/445-antisemitizm

yatarak cepheden kaçmayı başarmışlardı. Devrim sebebiyle kurulan hükümette yer alan üyeler de çoğunlukla Yahudi'ydi. Halk arasında yaşanan açlık, parasızlık, umutsuzluk ve psikolojik çöküş ile cephede yayılan söylentiler, askerleri gittikçe umutsuzluğa sürüklüyordu. İngilizlerle karşı karşıya kalan Alman donanması, savaşı kaybedip esir düşmektense şerefleriyle ölmek için bir intihar saldırısı emri aldı. Ancak söylentilerden etkilenen donanma askerleri bu intihar saldırısını reddetti ve silah bıraktı.

Tüm bunların sonucunda, Hitler Almanya'yı melezleştirmek için zencileri getirdiğini iddia ettiği (Hitler, 2005) Yahudiler'e karşı büyük bir kin beslemeye başladı. Buna bağlı olarak üstün ve saf ari ırk söylemini ortaya attı. Çünkü ırkı halis olanın asla Yahudi'ye boyun eğmeyeceğini, Yahudilerin de ancak mezlere hakim olabileceğini bu sebeple de Almanlar'ı melezleştirmeye çalıştığını düşünüyordu (Hitler, 2005, ss. 595-596).

Bu dönemde yaşanan gelişmeler, Hitler'in Yahudiler'i düşmanı olarak görmesinin en önemli sebebidir. Hatta bunu cezaevinde yazdığı Kavgam kitabında şöyle ifade eder: "Bu günler benim içimde büyük bir kinin doğmasına sebep oldu. Bu olayları çıkaranlara kim kin duymazdı (Hitler, 2005, s. 295)?"

Yahudilere karşı artan düşmanlığın ve nefretin sebeplerini ana başlıklar halinde toplamak gerekirse dört ana başlık ortaya çıkmaktadır:

Dini sebepler : Yahudilerin Hz. İsa'yı öldürdüğü veya öldürttüğü inancı (deicide charge) ve Hz. İsa'nın 'İkinci Gelişi'nden önce tüm Yahudilerin ya Hristiyan olmaları ya da ya da Deccal tarafından yok edilmelerini öngören Hristiyan Mesîhî inanç.

Ekonomik sebepler: Yahudilerin ekonomik rekabette önde oluşları ve 'faizli borç verme' uygulamaları.

Sınıf çatışması: Monarşi, asiller, orta ve alt-sınıflar arasındaki çatışmalarda Yahudilerin hep ezilen tarafta olmaları.

Psikolojik sebepler: Pek çok bireysel-toplumsal sorun karşısında her taşın altında suçlu olarak bir Yahudinin aranması. Anti-Semitizm, bu faktörlerin hepsi üzerinde oluşmuştur (Şenay, 2002, s.119).

3. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA AVRUPA

Dünya, İkinci Dünya Savaşı'nın başladığını Alman radyosundan duydu.

3.1 POLONYA

31 Ağustos 1939 günü Polonya askeri üniforması giymiş bir grup Nazi, Alman sınırında Gleiwitz kentinde radyo istasyonu binasına girdi. Polonyalı görünümündeki bu Nazilerden biri mikrofonu eline alıp "Almanya'ya savaş açma zamanının artık gelip çattığına" ilişkin Polonya dilinde kısa bir konuşma yaptı. O konuşurken aynı gruptan bazıları, sanki sınırdaki görevlilerle çatışıyorlarmış gibi, birkaç el silah attılar. Bu sesler de mikrofonda işitildi. Tüm yayın yedi dakikacık sürdü ama, birileri amacına ulaşmıştı: Polonya'ya saldırı için gerekçe hazırdu. Birkaç saat sonra, 1 Eylül 1939 sabahının saat 05.40'unda Alman savaş gemisi Schleswig-Halstein Polonya Westerplatte sınır kalesini bütün toplarıyla dövmeye başladı. 4.000 asker de bu ateşin korumasında kıyıya çıktılar. O sırada, Alman hava ordusu da Polonya kentleri üstüne binlerce ton bomba bırakıyordu. İkinci Dünya Savaşı'nın ilk günü işte böyle açıldı (Ataöv, 2008, s.13)

Hitler, Polonya'nın yaptığı iddia edilen –düzmece– saldırının duyurulduğu radyodaki bu konuşmanın ardından yaptığı konuşmayı aşağıdaki sözlerle başlattı.

Dün gece Polonya askerleri hudut birliklerimize ateş açtılar. Sabaha karşı saat 05.45'den beri biz de kendilerine karşılık verdik. Şu dakikadan itibaren karşılıklı harp halindeyiz. Bir Nasyonal Sosyalist ve bir Alman askeri olarak bu savaşa cesur bir kalple giriyorum. Şu andan itibaren bütün hayatım halkıma aittir (Artuç, 1999, s.11)

1 Eylül 1939 tarihinde Almanya'nın Polonya topraklarını işgal etmesi ve 3 Eylül 1939 tarihinde İngiltere ve Fransa'nın Polonya ile aralarındaki anlaşma gereği Polonya'nın işgal edilmesinden ötürü Almanya'ya savaş ilan etmesiyle birlikte İkinci Dünya Savaşı resmen başlamış oldu. Ancak İngiltere ve Fransa yaptıkları ittifaklara rağmen Polonya'nın yardımına gidemediler. Bu sebeple Polonya Almanya karşısında yalnız kaldı. Almanya'nın Polonya'yı işgal etmesiyle Rusya da fırsattan istifade etmek istedi

ve Sovyet orduları Polonya topraklarına girmeye başladı. Varşova her ne kadar direnmeye çalışsa da 27 Eylül’de teslim olmak zorunda kaldı.

Alman dış istihbaratı adına Walter Schelenberg, Varşova işgal edildikten sonra şehirde gördükleri karşısında, “Tanıdığım bu güzel şehrin ne hale geldiğini görünce donakaldım.” diye yazdı. Açlık çeken ızdırap içindeki insanlar... Gece, hava bir hayli soğuktu ve toz duman bulutları şehrin üzerine asılmış gibiydi. Her yerden yanmış cesetlerin mide bulandırıcı kokusu geliyordu. Hiçbir tarafta su akıyordu. Kuşatılmış bir iki sokakta hala direnme devam etmekteydi. Gene de her şey büyük bir sessizliğe bürünmüştü.”
Varşova ölü bir şehirdi (Öndeş, 1980).

İşgal altındaki Polonya’da yaşayan Polonyalılar Alman ve Rus savaş kamplarına gönderildi.

Hitler, Varşova’nın teslim olmasının ardından bir barış teklifinde bulundu ve eğer bu barış teklifi kabul edilmezse sonrasında doğacak olaylardan İngiltere ve Fransa’nın sorumlu olduğunu ilettili. İngiltere ve Fransa barış teklifini kabul etmedi. Hitler sonucun böyle olacağını biliyordu. “Bu sebeple ordularına Belçika, Hollanda ve Lüksemburg üzerinden İngiltere ve Fransa’ya saldırmak üzere hazır bulunmalarını emreliyordu (Armaoğlu, 2016, s.326).”

3.2 FİNLANDİYA, NORVEÇ VE DANİMARKA

Sovyetler Birliği de bu sırada rahat durmayarak, gözünü Finlandiya’ya çevirdi ve bazı konularla ilgili görüşmeler yapmak istedi. Her ne kadar görüşmeleri yapmış olsalar da, bu görüşmelerden herhangi bir sonuç alınamadı. Bunun üstüne Sovyetler Helsinki’yi bombalayarak Finlandiya’yı işgal etti. İngiltere ve Fransa da Finlandiya’ya yardım edemedi. Ancak Finlandiya güçlü bir direniş göstererek Sovyetler ile barış anlaşması imzalanmasını sağladı.

Almanya’nın, yeni işgal devletleri Norveç ve Danimarka oldu. Hitler, önce Danimarka’yı, ardından da Danimarka üzerinden Norveç’i 9 Nisan 1940 günü işgal etmiş oldu.

İkinci Dünya Savaşı boyunca işgal edilen ülkeler arasında, kendi topraklarındaki Yahudi vatandaşlarını Nazilere karşı en etkili şekilde koruyabilen ülke Danimarka oldu. Yahudiler, Danimarka halkının da yardımıyla, evlerde, hastanelerde ve kiliselerde gizlenecek yerler edindiler.

İki haftalık bir süre içinde, balıkçılar 7.200 kadar Danimarka Yahudisi'nin ve Yahudi olmayan 680 aile bireyinin Danimarka'yı İsveç'ten ayıran ince denizin karşı tarafındaki güvenli bölgeye taşınmasına yardım etti. Ancak tüm bu çabalara rağmen 500 kadar Yahudi Almanlar tarafından tutuklanarak Theresienstadt gettosuna sürüldü. Savaş sonundaysa sürgün edilen 500 Danimarkalı Yahudi'den yaklaşık 450'si hayatta kaldı.

Norveç'te yaşanan savaş yüzünden toplam yaklaşık 10.000 Norveçli kadın ve erkek ölmüştür. Bunların yaklaşık 700'ü Almanya ve Polonya'daki toplama kamplarına gönderilen Yahudilerdir.³

3.3 BELÇİKA, HOLLANDA VE FRANSA

Hitler yayılmacı politikasını adım adım uyguluyordu. Norveç ve Danimarka'nın ardından da Belçika ve Hollanda işgal edildi. Hitler, 5 ülkeyi daha kendi sınırlarına dahil etmeyi başarmıştı. Bu durum tüm Avrupa'da korku ve endişeye sebep oluyordu. Ancak hiçbir ülke Hitler'i durduracak kayda değer önlemler alamıyordu. Belçika ve Hollanda'dan sonra, Alman kuvvetleri Paris'e girerek, Fransa'yı da işgal etti. Bu sırada Almanya'nın müttefiki İtalya da Fransa'ya savaş ilan etti.

Danimarka'dan sonra Yahudilerin kurtarılmasında önemli bir çaba sarf eden diğer bir ülke de Fransa'ydı. "Fransa'da yaklaşık 12.000 Yahudi çocuk, barınma olanağı sağlayan, hatta bazılarını İsviçre ve İspanya'ya kaçırarak rahipler tarafından kurtarıldı"⁴

Almanya, Fransa'yı dize getirmeyi başardı ve yönünü İngiltere'ye çevirdi. İtalya ile Fransa arasında da bir barış anlaşması imzalandı. İngilizleri dize getirmekse Almanya'nın diğer teşebbüslerinde olduğu kadar kolay olmadı. Almanya, İngiltere'yi ne kadar ağır bombardıman altında bıraksa da, bu savaşı kazanamadı. Galip gelen taraf İngiltere oldu.

Üçlü Pakt ve Balkan Harekatı

27 Eylül 1940'da, Almanya, İtalya ve Japonya arasında Üçlü Pakt denilen bir anlaşma imzalandı. Bu pakt ile Avrupa'da "Yeni Düzen'in kurulması görevi Almanya ve İtalya'ya, Doğu Asya'da da Japonya'ya veriliyordu. Yeni Düzen denen şey, istilaya dayanan egemenlikten başka bir şey değildi (Armaoğlu, 2016, s.334)"

Üçlü Pakt'ın imzalanmasının ardından, Hitler Sovyetleri de Üçlü Pakt'a dahil etmek istedi. Sovyetler Hitler'in Sovyetler'in almasını önerdiği bölgeleri almayı kabul etse de kendi şartlarını da Hitler'e sundu. Ancak Hitler bu şartları kabul etmedi. Dolayısıyla da görüşmelerden bir sonuç alınamadı. Hitler Sovyetler ile anlaşamayacağını anlayınca,

³ <https://www.ushmm.org/outreach/tr/article.php?ModuleId=10007740>

⁴ <http://introtyrkisk.cappelendam.no/c186901/artikkel/vis.html?tid=187110>

kuvvetlerine Sovyetler'e saldırmak için hazır olmalarını emretti. Sovyetler'e düzenlenecek harekate Barbarossa Harekatı adı verilecekti. Ancak Hitler, Sovyetler'e saldırmadan önce cephenin sağ kanadını güçlendirmek istiyordu. Bu sebeple, Macaristan, Romanya, Bulgaristan'a saldırdı ve bu ülkelerin hepsini Üçlü Pakt'a dahil etti.

3.4 YUGOSLAVYA VE SOVYETLER BİRLİĞİ

6 Nisan 1941 sabahı Almanya hava kuvvetlerinin yoğun ve gayri insani bir şekilde Belgrad'ı bombardımanı ile Almanya Yugoslavya'yı işgale başladı. Bu memleketin işgali gerçekten bir "yıldırım savaşı" oldu. 17 Nisan'da Yugoslavya teslim oldu. Bunun üzerine Hitler, Yugoslavya'yı peykleri arasında paylaştırdı. Banat kısmı Macaristan'a, Makedonya'yı Bulgaristan'a ve Slovenya'yı da İtalya'ya verdi. Hırvatistan Yugoslavya'dan ayrılarak bağımsız oldu (Armaoğlu, 2016, s.337).

22 Haziran 1941 yılında Almanya'nın Sovyetler'e saldırmasıyla iki ülke arasındaki savaş başladı. Ancak, Balkan savaşları yüzünden, planladığından daha geç Sovyetler'e saldıran Almanya, kısa zaman içinde Rusya'nın kış koşullarıyla karşı karşıya kaldı. Sovyet askerlerinin geri çekilmeleri sırasında üslerinden gittikçe uzaklaşan askerlerin dağınık bir şekilde saldırmak durumunda kalması, hava koşulları gibi sebeplerin varlığıyla Almanya bu saldırıda başarılı olamadı.

3.5 ABD'NİN SAVAŞA KATILMASI

Almanya'nın Avrupa'da yürüttüğü -hayat sahası- politikasının bir benzerini Uzakdoğu'da uygulamaya çalışan Japonya İkinci Dünya Savaşı patlak vermeden önce Çin'e saldırmıştı. Çin ise bu saldırı sırasında ABD'den destek alıyordu. İkinci Dünya Savaşı'nın çıkmasıyla yalnız kalan ABD'nin Çin'e gösterdiği desteği geri çekeceğini uman Japonya işgal ve yayılma politikasına devam etti. Ancak ABD Japonya'ya uyguladığı ambargonun şiddetini artırdı. Bunun sonucunda anlaşmaya varabilmek için

görüşmeler yapan ABD, Japonya'nın şartlarını kabul etmedi ve Japonya bunun üstüne ABD'ye savaş açtı. Japonya, ünlü Pearl Harbor baskını ile ABD'ye önemli bir kayıp yaşattı.

Hitler ise, hukuki anlamda bu savaşa girme ve Japonya'ya destek olma yükümlülüğü bulunmamasına rağmen (çünkü savaşı Japonya başlattı.) Japonya'ya destek olarak ABD'ye savaş açtı. Bu Hitler'in İkinci Dünya Savaşı'nda yaptığı büyük bir hatadır.

ABD'nin savaşa katılması, İngiltere ile işbirliği yapması ve Sovyetler Birliği'ne yardım ederek, Almanya'ya karşı bir politika izlemesi, Almanya'nın savaşı kaybetme yolundaki ilk önemli gelişmedir.

Bu yeni gelişme sonrasında Almanya'ya yapılan hava bombardımanlarının şiddeti ve sıklığı savaşın bitimine kadar geçen süre içindeki her yıl daha da arttı.

Normandiya Çıkarması ile Almanya önemli bir darbe daha aldı ve bir süre sonra artık müttefik kuvvetleri Almanya topraklarına ayak basmaya başladı. Almanya müttefik kuvvetler tarafından işgal ediliyordu. Kuvvetlerin Berlin'e kadar girdiği bir gün Hitler intihar etti. Yerine geçen Amiral Doenitz'in temsilcilerinin, müttefiklere teslim belgesini imzalamaları ile 7 Mayıs 1945 tarihinde Avrupa savaşı sona ermişti. (Armaoğlu, 2016, s.362).

2. Dünya Savaşı Japonya'nın bir türlü teslim olmak istemeyişi sonucunda ABD'nin önce 6 Ağustos 1945'te Hiroşima'ya, sonra da 9 Ağustos 1945'te Nagazaki'ye attığı atom bombaları sebebiyle, Japonya'nın teslim olmasıyla tüm dünyada son buldu.

4. HOLOKOST ve TOPLAMA KAMPLARI

Holokost (*Holocaust*), Hitler ve Nasyonal Sosyalist İşçi Partisi 1933 yılında iktidara geldikten sonra, 1933-1945 yılları arasında yapılan ve İkinci Dünya Savaşı sırasında en acı halini alan, Nazilerin Yahudilere uyguladığı katliam ve soykırıma verilen isimdir.

Hitler, iktidara geldikten sonra Yahudilere karşı nefretini açık bir biçimde ifade etmeye ve Alman ırkının Yahudi ırkından tamamen temizlenmesi için sistemli çalışmalar yapmaya başladı.

Hitler, 15 Eylül 1935'te ilan edilen Nürnberg yasaları ile Alman ve Yahudileri sınıflandırarak, Yahudilere getirilen yasakları yazılı hale getirdi. Nürnberg Yasaları Reich Vatandaşlık Yasası ve Alman Kanını ve Alman Onurunu Koruma Yasası olmak üzere iki ayrı yasadandırılıyordu.

Reich Vatandaşlık Yasası, Yahudilerin tanımını yapıyordu. Buna göre;

Büyükanne ve büyükbaba derecesinden, soyunda en az üç Yahudi akrabası bulunan veya bu tür iki akrabası bulunan ve ayrıca bir Yahudi ile evli ve bir Yahudi cemaatine mensup olan kişi, Yahudi olarak tanımlanmaktaydı. Bunlardan sonra karışık kökenli kişiler gelmekteydi ve bunlar da iki sınıfa ayrılmaktaydı. A sınıfı'nda bulunanların soyunda büyükanne ve büyükbaba derecesinden iki akraba bulunmaktaydı fakat bu kişiler bir Yahudi cemaatine mensup değillerdi ve bir Yahudi ile evli bulunmamaktaydılar. B sınıfındakilerse, sadece bu türden bir Yahudi akrabayı soylarında taşıyorlardı. Karışık sınıfların statüsü, Yahudilerinkinden daha yüksek olarak tanımlanmıştı.(Besalel, 2003, s.108)

Alman Kanını ve Alman Onurunu Koruma Yasası;

Yahudiler ile Yahudi olmayan Almanlar arasındaki evlilikleri yasaklarken, aralarında cinsel ilişki yaşanmasını da yasaklıyordu. Ayrıca Yahudi erkeklerin hizmetçileri ırkı kirletme suçunu işlemeye zorlayacağını farz ederek Yahudilerin 45 yaşın altında Alman hizmetçileri işe almasını yasaklamıştır. Binlerce insan, ırkı kirletme gerekçesiyle mahkum edilerek ya da öylece ortadan kaybolarak toplama kamplarına koyulmuştur.⁵

Nürnberg Yasaları, Yahudilere uygulanan ayrımcılığı meşrulaştıracak zemini oluşturdu. Almanya dışındaki diğer ülkeler de Nürnberg Yasaları'na dayanarak, kendi ülkelerinde

⁵ <https://www.ushmm.org/wlc/tr/article.php?ModuleId=10007902>

benzer ayrımcılıkları uyguladı. Yasaların yürürlüğe girmesini takiben, Yahudiler yavaş yavaş çalıştıkları yerlerden çıkarılmaya başladı. Mesleklerini yapamaz hale geldi. “Yahudi doktorların Yahudi olmayanları muayene etmesi yasaklandı. Avukatların avukatlık yapması yasaklandı.”⁶ Ayrıca;

*Almanya'daki herkes gibi Yahudilerin de kimlik kartı taşıması zorunluydu, ancak hükümet onların kimliklerine özel belirleyici işaretler ekledi. Kimliklerinde kırmızı renkli bir “j” harfi basılıydı ve ön adları belirgin şekilde “Yahudi” adı olmayanlara yeni bir ikinci ad, erkekler için Israel, kadınlar için ise Sara adı eklenmişti.*⁶

1938 yılından itibaren Yahudilere uygulanan politikalar daha da sertleşti. Avusturya, Alman sınırlarına dahil oldu. 9-10 Kasım 1938 gecesi sinagoglar yakıldı, katliamlar yaşandı. Binlerce Yahudi toplama kamplarına gönderildi. Bu geceye Kristal Gece (*Kristallnacht*) adı verildi. Sebebiyse gecenin sonunda yağmalanan iş yerlerinin, basılan evlerin cam kırıklarının yerlerde bıraktığı görüntüyü. Yıkım öyle büyüktü ki, kırık camların bıraktığı görüntü gerçekten kristal bir gece görüntüsü veriyordu.

Kristal Gece, Alman hükümetinin zulmünün bir Yahudi'de sebep olduğu acının etkisiyle Paris'teki Alman konsolosluğuna saldırması ve konsolos yardımcısı Ernst vom Rath'ı öldürmesi üzerine patlak verdi. Alman hükümeti, bu olayın yaşanmasına sebep olan kendi politikaları, insan hayatları üzerindeki yıkıcı etkileri değilmiş gibi, olayın kendilerine yapılmış bir saldırı olarak görüldüğünü beyan etmesi ve Alman halkını Yahudilere karşı kışkırtmasıyla, saldırıları doruk noktasına ulaştırdı. Yahudilere ait dükkanlar yağmalandı, evler basıldı, insanlar katledildi. Almanya nefret suçu işliyordu. Kendi idealleri, politikaları uğruna adım adım insanları ayrıştırıyor, ötekileştiriyor ve yok ediyordu.

Kristal geceye kadar hayatlarının ne sebeple değişmeye başladığına anlam veremeyen çocuklar, Kristal geceyle birlikte babalarının gecenin bir yarısı tutuklanması, annelerinin artık eve gelmeyecek olduğunu öğrenmeleri hatta en yakınlarının, yanı başlarında bir Nazi subayı ya da Alman komşuları tarafından öldürülmesiyle bütün

yaşananların sebebini öyle çarçabuk bulamayacaklarını anlayacak kadar korkunç bir tehlikenin içinde olduklarını gördü. Bu an ise o çocukların çocukluklarını artık geride bıraktıkları ve küçük

⁶ <http://komplikedergi.com/irkcilik-ve-nurnberg-yasalari/>

bedenleri içinde en olgun yetişkine dönüştükleri andır. Bundan sonra yaşayacakları her şey ölene kadar ruh ve bedenlerinde taşıyacakları madalyalar olacaktır.

Süreç ilerledikçe, ilkokul, ortaokul çağındaki çocuklar, yıllardır gittikleri okullara, her zaman oyun oynadıkları parklara, dondurma yemek için gittikleri pastanelere gidemeyeceğini öğreniyor ve sebebini anlamıyordu. Sırf Yahudi oldukları için yasakların olması da ne demektir? Aileleri anlayamadıkları bir telaş içindeydi ve şimdiye kadar hiç olmadığı kadar korumacı davranıyordu. Yolda yalnız yürümelerinden bile endişe ediyordu. O günlere dek huzur ve mutlulukla yaşadıkları hayat neden şimdi değişiyordu? Arkadaşları bile artık onları Yahudi diye yaftalıyor, oyun oynamak istemiyor, dışarıda bir arada görünmekten çekiniyordu. Halbuki hiç biri bir hata yapmamıştı, arkadaşlarının kalbini kırmamış, kötü davranmamıştı. Ama birileri onlara kötü davranmaya, dışlamaya, ötekileştirmeye hatta öldürmeye başlamıştı. Bir çocuk olarak bütün bunlara anlam vermek oldukça zordu.

Yahudilerin göç etmesi yasaklanıncaya kadar birçok Yahudi kendi imkanlarıyla ve bazı yardımsever dostlarının yardımlarıyla, göç ederek ülkelerini terk etti. Yahudilerin göç etmesi yasaklandıktan sonra da, giysilerinin görünen bir yerinde altı köşeli sarı yıldız taşımaları zorunlu hale geldi ve artık ‘getto’ adı verilen mahallelerde normal yaşamdan, kendi ülke vatandaşlarından tecrit edilmiş bir halde, insanlık dışı koşullarda yaşamaya zorlandılar. Gettolarda yiyecek yok denecek kadar azdı. Yahudiler açlıkla ve Nazilerin barbarlıklarıyla mücadele etmek zorundaydı. Yaşam koşulları çok ağırdı ve aşırı bir kalabalık vardı. “Örneğin; Varşova gettosu, kentin toplam alanının %2,4’ünü oluşturuyor fakat kentin toplam nüfusunun %30’u olan 450.000 kişiyi barındırıyordu (Besalel, 2003, s. 109).” Her bir dairede ortalama 7-8 aile bir arada yaşamak zorundaydı.

Gettolara ya da toplama kamplarına gitmek istemeyen bazı Yahudiler de saklanmayı ve kaçmayı tercih etti. Ancak bunun için yardıma ihtiyaçları vardı. Yahudileri saklamak ya da kaçmalarına yardım etmek Yahudi olmayan insanlar için de çok tehlikeliydi. Nazi subaylarının böyle bir durumu tespit etmeleri halinde, yardım edenler ya bulundukları yerde öldürülüyor ya da toplama kamplarına gönderiliyordu. Buna rağmen cesur insanlar vardı ve bir şekilde Yahudilerin hayatta kalması için çaba sarf ediyordu. Amsterdam’da yaşayan Anne Frank ve ailesi de yıllarca yardımsever dostları sayesinde saklanmayı başarabildi, ta ki bir Nazi yanlısının ihbarı üzerine Nazi subaylarının baskısıyla toplama kamplarına gönderilene kadar...

Saklanabilmek için yeterli miktarda parası olan Yahudiler diğerlerine göre çok daha şanslıydı. Değerli eşyaları, paraları ya da mücevherleri karşılığında, bir çiftlikte saklanacak küçük bir oda, çocuklarının saklanabileceği bir manastır ya da en azından bir delik bulabiliyordu. Hayatta kalabilmek için bu küçücük deliklerde yıllarca yaşamak zorunda kalanlar bile vardı. Polonya’nın Luboml kasabasının yakınlarındaki bir çiftlikte, 1 yıldan uzun bir süre, bir yetişkinin ayakta dikilemeyeceği kadar küçük bir delikte yaşamak zorunda kalan Richard Rozen ve ailesini para karşılığında saklayan çiftçi, ailenin parası bittiğinde saklamaktan vazgeçti ve aile o delikten çıkmak zorunda kaldı. Gitmekten başka seçeneği olmayan aile dışarı çıktığında ‘normal’ yaşama ayak uydurmakta zorlandı. O sırada 6-7 yaşlarında olan Rozen çıktıkları anda yaşadıklarını yıllar sonra şöyle anlatıyordu:

Dışarı çıkınca annem ve babamın ayakta duramadığını fark ettim, iki adımda bir çömeliyorlardı. Aklıma hayvanat bahçesinde gördüğüm maymunlar geldi. Ayakkabılarımı eskittiğim için benim de ayaklarıma paçavralar bağlanmıştı.

Sonra alışılmadık bir şey oldu; dünyanın rengi siyahtan pembeye, kırmızıya, portakala döndü. Güneş doğuyordu. Başım döndü. Yaşamımın dörtte birini güneşi görmeden geçirmiştım. Babam güneşe birden bakmamamı, aksi halde kör olacağımı söyledi, fakat büyülenmişim (Marks, 1999, s.58).

Dışarı çıktıktan sonra ailesiyle birlikte Lublin gettosuna gönderilen Rozen’in gettoda kalan en canlı anılarıysa ölümlerin her sabah toplanıp götürülmesiydi.

Ailelerin bir arada saklanma ihtimali onlar için çok daha tehlikeliydi. Bu sebeple, kimi ailelerde anne ve baba bir yerde, çocuklar bir yerde kalırken; kimi ailelerde de aile

bireylerinin her biri tek tek ayrı yerlerde saklanıyordu. Aileler çocuklarını manastırlara göndermenin güvenli olduğunu düşünüyordu. Kimi zaman manastırlardaki rahibeler saklanan çocuğun Yahudi olduğunu biliyorlar ve bu farkındalıkla saklıyordu, ama kimi manastırlarda rahibeler bile çocukların Yahudi olduğunu bilmiyordu. Bu ikinci durum kız çocukları için daha olağandı, ancak erkek çocukları için neredeyse imkansızdı. Çünkü o dönemde erkek çocuklarını sadece Yahudiler sünnet ettiriyordu ve bu sebeple erkek çocuklarının Yahudi olduğu bilinmeden manastırlarda saklanması mümkün değildi.

Belli bir yaşa kadar Yahudi olduğunu bilerek yaşayan çocuklar için manastırdaki yaşam yeni ve o güne kadar gördüklerinden farklıydı. O güne dek öğrendiklerini ve yaşadıklarını unutmak, belli etmemek ve yenilerini öğrenmek zorundalardı. Hristiyan isimlerini hiç unutmamak, haç çıkarmak, diz çökerek dua etmek gibi yeni şeylere alışmaları gerekiyordu. Bir çocuk olarak yeni hayatlarına adapte olmak onlar için çoğu zaman çok zor olmadı, ancak özgürlüklerine kavuştuklarında, şanslı aileleri onları almaya geldiklerinde ve eski yaşamlarına dönmek zorunda kaldıklarında çok büyük bir ikilem onları bekliyordu. Yahudi mi yoksa Hristiyan mıydılar? Artık hangi Tanrı'ya inanacaklardı? Onları savaşta terk eden Yahudi tanrılarına mı, yoksa hayatta kalmalarına müsaade eden, onlara şefkat gösteren Hristiyan tanrılarına mı? Bir manastırda Hristiyan gibi davranmak zorunda olan Rene Roth-Hano din ile ilgili görüşünü şu cümleyle dile getiriyordu; “Tanrıya pek inanmazdım, çünkü Yahudilere kötü davranıyordu (Marks, 1999, s.50).”

İkinci dünya savaşı sırasında çocuk olup, manastırlarda saklanacak kadar şanslı olmayanların hayatta kalma mücadelesi çok daha çetindi. Kendilerini koruyacak bir yetişkinle birlikte olmayan çocuklar tamamen kendi başınaydı. İçgüdüleri sayesinde tehlikeyi sezmek ve önlem almak zorundaydı. Bu dönemde yaşadıkları yüzünden kimi bir daha asla doğduğu ve büyüdüğü şehre adımını atmadı, kimi özgürlüğüne kavuştuğunda yaptığı ilk kahvaltıda aç kalma korkusuyla akrabalarının sofrasından yiyecek çaldı ve sakladı, kimi 40 yıl sonra bile geceleri kabuslar görmeye devam etti. Kimi her gece çocuklarını rahat ve sıcak yatağında huzurla uyuyor mu diye kontrol etti. Kimi ise daha 12 yaşındayken gelecekte asla çocuk yapmama kararı aldı.

Saklanacak kadar şanslı olmayanlar ise gettolarda yaşamaya devam ediyor, çalışma kamplarına işçi olarak gönderiliyor ya da ölüm kamplarına gönderiliyordu.

Naziler, Yahudileri öldürmek için başlıca iki yöntem uyguluyordu. Birinci yöntemde seyyar ölüm grupları kullanılıyordu. "Einsatzgruppen" ("görev grupları"), kurbanlarını oturmuş oldukları yörenin biraz uzağına götürüp orada katlediyorlardı. Bunlar, Haziran 1941'den başlamak üzere Sovyetler'den ele geçirilen topraklarda 1,5 milyon Yahudi'yi öldürdüler. İkinci yöntem ise, uzak mesafelerden getirilen Yahudiler'in imha edileceği imha kampları ("Vernichtungslager") kurmaktı. Auschwitz-Birkenau, Treblinka, Sobibor, Belec (Belzec?), Majdanek, vb. gibi ölüm kampları inşa edildi. Kitleli ölümlerin gerçekleştirilebilmesi amacıyla; "duş" görünümlü gaz odaları, gömü çukurları, krematoryumlarla donatılmış bu kamplarda yaklaşık olarak 4 milyon Yahudi katledildi (Besalel, 2003, s. 110).

Mart 1933'te kurulan Dachau toplama kampı, Nazi Sosyalist Hükümeti tarafından kurulan ilk düzenli toplama kampıdır.⁷ Hitler'in siyasi muhaliflerinden kurtulması amacıyla, bir mühimmat fabrikası toplama kampına dönüştürülerek kurulmuştur. Dachau başlangıçta Gestapo'nun tehlikeli gördüğü, Nazi karşıtı eylemlerde bulunduğu düşünüldüğü siyasi esirlerin yer aldığı bir kampken daha sonra özellikle de Kristal Gece'den sonra Yahudilerin çoğunlukta olduğu, çingenelerin, Yehova Şahitleri'nin de yer aldığı bir kampa dönüştü.

Dachau'nun kurulmasıyla, kampta yer alan mahkumların yararlanılabilir bir iş gücü olduklarının fark edilmesi üzerine, daha fazla iş gücünden yararlanabilmek için kampların sayısının artırılmasına karar verildi. Böylece bu kamplar dev Alman şirketleri için de ucuz iş gücü barındıracak ve toplama kampları çalışma kampı olarak faaliyet gösterecekti.

Dachau diğer toplama kampları için bir örnek oldu ve burada kurulan düzen ve kültür diğer toplama kamplarında da uygulandı. Dachau'dan sonra, toplama kampı komutanlarından biri olan Rudolf Hess Auschwitz'deki düzeni kurmak üzere Auschwitz'e geldi. Rudolf Hess artık Auschwitz'in komutanıydı. SS subayları, 'Nihai Çözüm' hareketinin başlatılması için Hitler'den emir aldı ve bunun için en uygun kampın Auschwitz olduğuna karar verildi. "Bunun temel sebepleri; diğer kampların (Treblinka, Sobibor, Chelmno, Belzec...) yetersiz oluşu, tüm Avrupa trenlerinin Auschwitz'den geçebilecek olması ve Auschwitz'in tecrit edilebilir bir konumda

olmasıdır (Wieviorka, 2006, s. 90).” Auschwitz, İkinci Dünya Savaşı sırasında en çok Yahudi’in katledildiği kamptır.

Auschwitz, önce mevsimlik göçmenlerin kullandığı bir geçici köy-kamp iken, sonra Polonya ordusunun kullandığı bir kışlaya dönüştü. Almanya Polonya’yı işgal ettikten sonra Yukarı Silezya içerisinde kalan kamp önce Polonyalı savaş esirlerin tutulduğu bir yerdi. Daha sonra da, tutuklamaların devam etmesinden dolayı hapishanelerde biriken kalabalığı azaltmak için, mahkumların buraya nakledilmesine karar verildi. Ancak bir toplama kampı için fiziki koşullarının yeterli olmadığı düşünülerek, yıllar süren bir inşaat

⁷ <https://www.ushmm.org/wlc/tr/article.php?ModuleId=10005214>

başladı ve bu inşaatla kampa getirilen mahkumlar çalıştırıldı. Sonunda bir köyden bir şehir inşa edilmiş oldu.

Aushwitz ve diğer toplama kamplarının yapımından savaş bitiminde kapatılmalarına kadar geçen süreçte bir Alman disiplini ve düzeni söz konusudur. Hiçbir şey atlanmadan, nakış işler gibi bir düzen oluşturularak her şey titizlikle yürütüldü. İhtiyaç duyulabilecek her şey düşünüldü. Farklı amaçlar için inşa edilen bloklar, yollar, elektrik verilmiş dikenli teller, gözetleme kuleleri, hapishaneler, duşlar, krematoryumlar... Bir fabrikanın, bir şehrin ihtiyaç duyabileceği her şey... İnsanlığın olmadığı, vicdanın ortadan kalktığı, Hitler’in ‘Nihai Çözüm’üne ulaşmak için kullanılacak eşsiz ölüm yuvaları... Auschwitz bu ölüm yuvalarının en görkemlisiydi. Bir şehir gibi titizlikle inşa edildi. Milyonlarca insan, ilaçlanması ve yok edilmesi gereken böcekler gibi, umursanmadan ve özenli bir sistematik içinde burada katledildi.

Heinrich Himler, Auschwitz’in yakınına yeni bir kamp inşa edilmesi emrini verdikten bir süre sonra Birkenau’nun da inşaatına başlandı. “1943 yılında Auschwitz – Birkenau, Avrupa Yahudilerinin ana imha yeri olarak gerçek boyutuna ulaştı (Wieviorka, 2006, s. 94).”

Bir diğer önemli kamp da Bergen-Belsen’dir. Bu kamp 1940 yılında Bergen ve Belsen köylerinin yakınında kuruldu. “Bergen Belsen farklı zamanlarda kurulan birkaç farklı kamptan oluşuyordu. Savaş esiri kampı, ikamet kampı ve esir kampı.”⁸ 1943 yılına

kadar savaş esiri kampı olarak kullanıldı. 1943 yılı sonrasında ise özellikle Yahudiler için bir toplama kampına dönüştü.

Bergen Belsen'in diğer kamplardan en büyük farkı; kamptaki mahkumların gaz odalarında zehirlenip, krematoryumlarda yakılarak ölmesi değil, aşırı kalabalıktan, açlık ve susuzluktan, tifüs, verem gibi salgın hastalıklardan, yetersiz sağlık koşullarından ölmesidir. Burada insanlar ayrıca bir çaba harcanmasına gerek kalmadan kampın kendi ağır koşullarında ölüyordu. Hatta küçük çocuklar kampın ayrı bir bölgesinde tutularak açlığa terkediliyor ve kendi kendilerine ölmeleri bekleniyordu.

⁸ <https://www.ushmm.org/wlc/tr/article.php?ModuleId=10007964>

Bu kampta yaklaşık 50.000 mahkum hayatını kaybetti. Bu 50.000 mahkumun yaklaşık 10.000'i 1945 yılının ilk aylarında öldü. Ablası Margot ile birlikte Anne Frank da tifüs salgını sebebiyle burada hayatını kaybetti. Anne Frank'ın hayatını kaybetmesinden çok kısa bir süre sonra kamp İngiliz askerleri tarafından özgürlüğüne kavuşturuldu ve daha sonra salgın hastalıkların yayılmasının önlenmesi amacıyla kampın büyük bir kısmı yakıldı.

Auschwitz-Birkenau, Treblinka, Sobibor, Belzec... Bu kamplar Yahudileri toplu öldürmek için kullanılan ölüm kamplarıydı. Her gün bu kamplara Yahudileri taşıyan trenler gelirdi. Trenden inen mahkumların paniğe kapılmaması için megafonlardan klasik müzik yayını yapılır ve herkesin göreceği bir yerde bir ambulans bekletilirdi. Böylece mahkumlar sanatoryum, hastane gibi güven duyabilecekleri bir yerde oldukları izlenimine kapılırdı.

Kamplardaki süreç Naziler için çalışmak zorunda olan Yahudi mahkumlar tarafından yürütülürdü. Ölüm kamplarında çalışan bu mahkumlar için hayat daha da acımasızdı. Özellikle de Sonderkommando olarak isimlendirilen görevli mahkumlar için... Sonderkommando, mahkumların gazla zehirlenip, daha sonra da krematoryumlarda yakıldığı alanda çalışan mahkumlara verilen isimdi. Anette Wieviorka Sonderkommandoların görevini, Georges Didi-Huberman'ın Images In spite of all isimli kitabında anlattıklarına istinaden şöyle özetliyor.

Binlerce hemcinsinin ölüsünü ellemek. Herkesin son anına tanık olmak. Sonuna dek yalan söylemek zorunda kalmak (kurbanları yazgılarından haberdar etmek istemiş bir Sonderkommando üyesi, krematoryum ateşine canlı canlı atılmış ve arkadaşları da infazı seyretmek zorunda bırakılmışlardır). Yakınlarını tanımak ama ses çıkaramamak. Erkeklerin, kadınların ve çocukların gaz odasına girişini seyretmek. Çığlıkları, darbeleri, can çekişmeleri işitmek. Beklemek. Sonra aniden tarifsiz bir insan yığınyla karşılaşmak – insan etlerinin etinden, bizim kendi etimizden yapılma bir “bazalt sütunu” kapı açılınca yığılıverir. Cesetleri tek tek çekmek, giysilerini çıkarmak. Birikmiş tüm insan sıvılarını, kanlı irinleri tazyikli suyla yıkamak. Altın dişleri Reich’in ganimeti olarak çekip çıkarmak. Cesetleri krematoryumun harlı ateşine atmak. İnsanlık dışı tempoyu sürdürmek. Ateşi kömürle beslemek. ‘Harklara dökülen ve soğurken grimsi bir renk alan bu biçimsiz, akkor ve beyazımtırak maddeden insan küllerini çekip çıkarmak. [...] Kemikleri çıkarıp ufalamak [...] Tüm bunları yığın haline getirip yakındaki nehre dökmek ya da kamp yakınındaki yol yapımı için şekilleme malzemesi olarak kullanmak. On beş mahkumun büyük masalar üstünde taramaya çalıştıkları yüz elli metrekaare insan saçı üzerinden yürümek. Zaman zaman vestiyeri yeniden boyamak, yeşilliklerden çitler hazırlamak – kamuflaj -, olağan dışı gazla öldürmeler için ilave yakma çukurları açmak. Dev krematoryum fırınlarını temizleyip tamir etmek. SS’lerin tehdidi altında her gün işe yeniden başlamak. Böylece sarhoş gibi gece gündüz çalışarak belirli bir süre hayatta kalmak, ‘en kısa sürede işi bitirmek için meczup gibi koşturmak (Wieviorka, 2006, ss. 106-107), (Huberman, 2008, ss.6-9).

Holokost’tan kurtulmuş tanıklardan birinin ifadesine göre;

Nakledilen Yahudiler’le dolu tren cam fabrikasına ulaştı. Almanlar Yahudiler’e trenden inmelerini, para ve değerli eşyalarını teslim etmelerini ve soyunmalarını emrettiler. Yürek parçalayan çığlıklarla kadınlar, çocuklar ve yaşlılar elbiselerini çıkarttılar ve iç çamaşırlarıyla kaldılar. Ondan sonra korkudan adeta aklını yitirmiş bu insan kitlesi anti-tank çukurlarına sürüldü. Yolda kaçmak isteyenler vuruldular. Hendeklerin yanında ağır ve hafif makinalı tüfekleri ile ateş eden Almanlar vardı (Besalel; 2003, s. 111)...

Sonderkommandolar her gün o insanların ölümüne tanıklık etmekte, hatta onları ölüme götürmek zorunda ve hiçbir şey yokmuş gibi davranmak zorundaydı. Hayatta kalmak için buna mecburdu. Hayatta kalabilmek için zeki, dikkatli, itaatkar, çalışkan, fiziksel ve mental olarak güçlü olmak zorundaydı. Kampa geldikleri ilk gün o gün için Nazi subaylarının işine yarayacak bir mesleği, zanaatı olmayıp, gaz odalarına gönderilen yakınları, eşleri, çocuklarının kaybı için yas tutamadıkları gibi, kendilerinin hayatta kaldığı için de sevinemiyor, hatta suçluluk duyuyordu. Ancak sonderkommandolar bu duyguya da direnmek zorundaydı. Sobibor ölüm kampındaki mahkumlar yaşadıkları zulüm, işkence ve duygusal karmaşıklığa direnip, hayatta kalma ve savaşıma içgüdüleri sayesinde kamptaki 300 kadar mahkumun kamptan kaçmasını sağlayabildiler. Bu onların hayatlarındaki en önemli zaferlerden biriydi.

Günümüzde de neredeyse hiçbir toplum kendi isteğiyle yer değiştirmiyor. Zorunlu göçe tabi kalıyor. Ülkeleri işgal edilen mültecilerin, ülkelerini terk etmek zorunda kalması, nispeten daha güvenli olduklarını düşündükleri sınır komşularına göç etmeye çalışmaları savaşın en bilinen sonuçlarından biri olarak gözümüze çarpıyor. Yaşadıkları mülteci kamplarıysa, her ne kadar gaz odalarına kapatılmasalar ya da krematoryumlarda yakılmasalar da toplama kamplarının günümüzdeki bir başka versiyonu...

Her ülkenin kaderinde iktidar sahiplerinin yönetimi sonucu ortaya çıkan ve yaşanması kaçınılmaz olan savaşlar ve göçler yer alıyor. Bugün Suriye'den kaçan mültecilerin, Ege Denizi'nde boğularak can veren çocuklarının kaderiyle, 2.Dünya Savaşı sırasında evlerini, odalarını terk etmek ve bir Nazi kurşunuyla hayata veda etmek zorunda kalan çocukların kaderini birbirinden ayrı tutmak mümkün olabilir mi? Ya da Serebrenitza'da hayata gözlerini yuman çocukların kaderini... ?

Bu katliamlarda hayatta kalmayı başarmış her çocuk kendisine yaşatılanlardan ötürü bir dini, bir etnik grubu, bir topluluğu düşman belleyerek nefretini sürdürüyor ve belki de gelecekte yaşanacak benzerlerinde rol almayı tercih ediyor. Bu çember kırılmadıkça asırlar boyu farklı sebeplerle fakat benzer sonuçlarla insan hayatları yok edilmeye devam ediyor.

4.1 NEFRET SÖYLEMİ VE NEFRET SUÇLARI

Hitler ve Nasyonel Sosyalist İşçi Partisi'nin iktidara gelişini takiben İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasına ve sona ermesine kadar geçen sürede yaşananlar açık bir şekilde nefret söylemine dayanarak çok ağır insanlık suçlarına sebep oldu. Milyonlarca Yahudi'nin katledilmesiyle sonuçlanan bu süreç, adım adım ilerledi ve gittikçe çember daraltarak holokosta kadar gitti. Peki nedir bu nefret söylemi olarak tanımlanan terim? Nefret söyleminin tüm dünyaca kabul edilmiş sabit bir tanımı mevcut değil. Her bir ülkenin ve uluslararası hukukun bu konuda küçük farklılıklar içeren birbirine yakın tanımları söz konusu.

Avrupa Konseyi'nin Bakanlar Komitesi tarafından yayınlanan "nefret söylemi" konulu 97(20) sayılı Tavsiye Kararı'nda bu kavram şu şekilde tanımlanmıştır:

Nefret söylemi" kavramı, ırkçı nefreti, yabancı düşmanlığını, Yahudi düşmanlığını

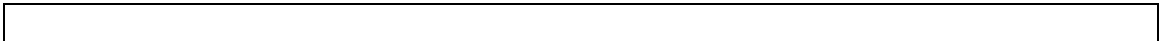
veya azınlıklara, göçmenlere ve göçmen kökenli insanlara yönelik saldırgan ulusalcılık ve etnik merkezcilik, ayrımcılık ve düşmanlık şeklinde ifadesini bulan, dinsel hoşgörüsüzlük dâhil olmak üzere hoşgörüsüzlüğe dayalı başka nefret biçimlerini yayan, kışkırtan, teşvik eden veya meşrulaştıran her türlü ifade biçimini kapsayacak şekilde anlaşılacaktır. Bu anlamda “nefret söylemi” muhakkak belirli bir kişiye veya gruba yönlendirilmiş yorumları kapsamaktadır (Weber, 2009, s.3).

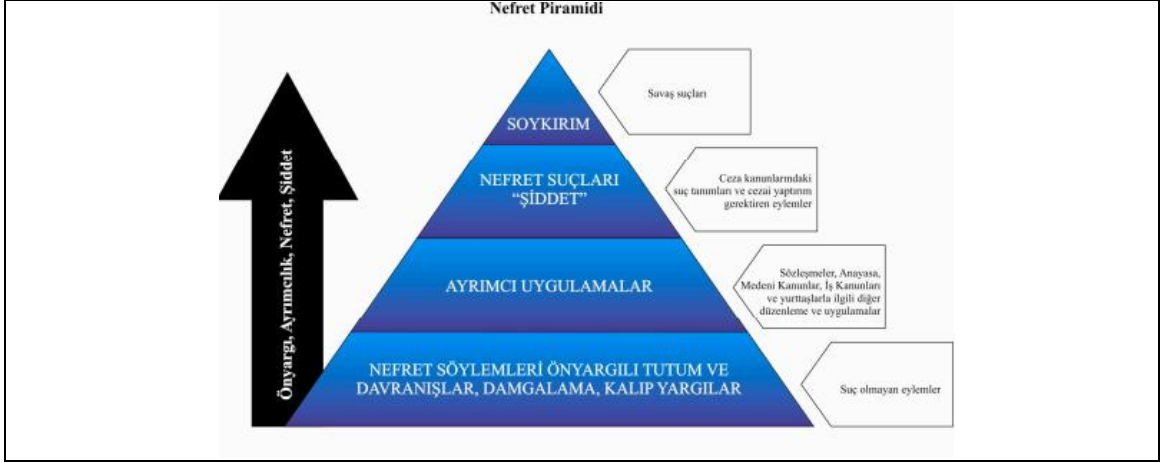
Nefret söylemleri hedeflediği topluluğa yönelik açıkça bir düşmanlık göstergesidir. Bugüne dek bir çok farklı ülke ve toplumda insanlar açık bir şekilde nefret söylemlerine maruz kaldı (maruz kalmaya da devam ediyor), hedef gösterilen birey ve topluluklar ötekileştirildi; sözlü, yazılı, fiziksel ve psikolojik şiddete uğradı.

Nefret söylemleri bir çok farklı neden üstüne kurulabilir. Gelir dağılımındaki eşitsizliğe, cinsiyetçiliğe, etnik kültür farklılıklarına ya da dini inançlara dayalı söylemler nefret söylemlerinin farklı varyasyonlarıdır.

Toplumdaki gelir eşitsizliğinden dolayı, o toplumun salt üst gelir grubuna dair ya da tam tersi, alt gelir grubuna dair söylemler söz konusu olabilir. Örneğin, Yahudilerin sanayi ve ticaretin içinde olması, bu sebeple çoğunlukla üst gelir grubuna dahil olmaları özellikle Birinci Dünya Savaşı sonrasında ekonomik çöküntü içindeki Almanya’da Yahudilere yönelik nefret söylemlerinin artmasına sebep oldu. Yine Hitler’in ari ırk söylemine dayanarak Yahudiler’in adi ırktan olduğunu dile getirmesi, onlara beslenen nefretin ve düşmanlığın bir başka sebebi oldu. Bu nefret açıkça dile getirilerek, Yahudiler’e ait semboller ile ötekileştirmenin dozu artırıldı. Yahudi inancının sembolü olan Davud Yıldızı’nı takma zorunluluğu getirilerek tüm Yahudiler’in fişlenmesi sağlandı. Böylece açık bir şekilde halk Yahudi olanlar/olmayanlar olarak ya da ari ırktan olanlar ve olmayanlar şeklinde ikiye ayrıldı. Davud yıldızı sayesinde Yahudi olmayanların Yahudiler’e yapacağı zulmün kolaylaşmasının önü açıldı, ayrımcılığın dozu artırıldı. Sadece bir sembol nefret söylemlerinin önemli bir aracı haline geldi ve bu sembol üzerinden söylemler geliştirildi.

Şekil 4.1: Nefret Piramidi

(Kaynak: ATAMAN H., 2012. *Nefret Suçlarını Farklı Yaklaşımlar Çerçevesinden Ele Almak: Etik, Sosyo-Politik ve Bir İnsan Hakları Problemi Olarak Nefret Suçları. Nefret Söylemi ve/veya Nefret Suçları*, (Der. Yasemin İnceoğlu), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, s. 62)

Nefret söylemleri çoğu kez bireyleri, nefret suçlarının verdiği mesaj olan, kurbanın kimliğinin inkâr edilmesinden kaynaklanan bir korkuya sevk eder. Ayrıca yakın çevreleri, polis, sağlık kuruluşları, avukatlar, devlet kurumları vs tarafından destek görülmemesi, onların toplum tarafından kabul edilmediklerini düşünmeleri ve tecrit edildiklerine inanmaları sonucu travmalara sebep olur.

Nefret söylemlerine maruz kalan bireylerin oluşturduğu topluluklarda da benzer etkiler görülür. Söylemlerden ötürü kendilerini hedef olarak görüp, fiziksel ve psikolojik şiddete maruz kalmaktan korkarlar ve psikolojik olarak etkilenirler.

Bu tür etkiler, (Türkiye söz konusu olduğunda) uzun yıllardır ayrımcılığa uğramakta olan ve önyargıların hedefi durumundaki gayrimüslim, LGBT (lezbiyen, gay, biseksüel, transseksüel) bireyleri vb. grup üyesi mağdurların üzerinde çok daha fazla olacaktır (Alğan ve Şensever, 2010, s.8).

Nefret söyleminin en belirgin sonuçlarından bir tanesi mağdurlarını sessizleştirmesidir. Nefret söylemini gerçekleştirirken telaffuz edilen kelimeler belirli gruplar hakkında çeşitli klişeler yaratarak onların ötekileşmesine sebep olabilir ve bu söylemin devam ettirilerek yeniden üretilmesi halinde çeşitli gruplar üzerindeki baskı artar (Alğan ve Şensever, 2010, ss.16-17).

2. Dünya Savaşı sırasında Yahudiler'in her geçen gün bu söylemlerle karşı karşıya kalması, tam da burada denildiği gibi onların üzerindeki baskıyı artırdı ve mücadele güçlerini kırdı. Mücadele edemediklerini anladıklarında da yaşadıkları yerleri terk etme ve saklanma teşebbüslerine sebep oldu.

Nazilerin Yahudilere yönelik nefret söylemlerinin ilk kitlesel karşılığı ise Kristal Gece’de yaşandı. 17 yaşındaki Herschel Grynszpan’ın Alman hükümetinin Yahudiler üzerindeki toplu göç politikaları yüzünden yaşananlar sebebiyle (açlık, hastalık, soğuk gibi) ailesini kaybetmenin kendisinde yarattığı intikam duygusuyla Paris konsolos yardımcısını öldürmesi, Alman hükümetinin, halkı Yahudilere karşı kışkırtması için büyük fırsattı. Hükümet, bu olayı çok başarılı bir şekilde kendi lehine kullanarak, Almanları Berlin’de Yahudilere karşı kışkırttı ve kendi organize SA timleriyle birlikte tüm Yahudi iş yerlerine saldırılar düzenlendi. Artık toplu katliamların yapılabilmesinin önü açılmıştı ve bu durum meşrulaştırılabilirdi. Bu gecede yaşananlar gelecekte yaşanacak kaosun, saldırıların ve toplu katliamların ilk büyük habercisiydi.

Şekil 4.2’deki nefret piramidi incelendiğinde Kristal Gece’de Yahudilere karşı yapılanlar, piramidin Soykırımdan bir önceki basamağına denk düşmektedir. Bu da demektir ki öncelikle Yahudiler’e karşı (suç teşkil etmeyen) SA mensuplarının da içinde olduğu boykotlar, Yahudi iş yerlerine onların Yahudi olduğunu göstermek için yazılan kelimeler (Jude gibi...), ev ve iş yerlerine çizilen sarı davut yıldızları ya da öfkeli sloganlar piramidin birinci basamağına denk düşüyor. 1935 yılında çıkarılan Nürnberg yasaları ile nefret söylemleri bir sonraki aşamasına geçmiş olup, yasalaştırılıyor ve ayrımcılık bariz bir hal alıyor. 1938 yılına gelindiğinde de tüm bunların birikimi sonrasında ilk kitlesel şiddet eylemleriyle nefret suçu işlenerek Kristal gece yaşandı.

Nefret söylemlerinin tekrar edilmesi, mağdurlarında yarattığı korku psikolojisi ve nefret söyleminden doğan fiziksel şiddetin tepki görmemesi ve cezalandırılmaması, yapılanları meşrulaştırarak, toplum nezdinde şiddetin yayılmasına zemin hazırlar. Bu durum hem mağdurlar hem de toplum için ciddi hasar ve kayıplara sebep olur. İkinci Dünya Savaşı sırasında yaşanan Holokost buna uygun bir örnektir. Hitler’in iktidara geldiğinde dillendirdiği Yahudi karşıtı söylemler, yerini önce yasal düzendeki değişikliklere ve kısıtlamalara, sonra SS subaylarının kışkırtıcı uygulamalarına, daha sonra da şiddet ve nefret suçlarına dönüştü.

Gettolarda yaşanan katliamlar, çalışma kampları ve ölüm kamplarındaki kitlesel katliamlarla milyonlarca Yahudi’nin öldürülmesiyle de nefret piramidinin son basamağı olan soykırıma ulaşıldı.

Toplumdaki egemen sınıfın/sınıfların, görece daha zayıf ve dezavantajlı gruplara yönelik ayırt etme, dışlama, aşağılama, hedef gösterme, yıldırma, düşmanlaştırma gibi amaçlarla ürettiği nefret söylemi, bireylerin en temel haklarından olan eşit muamele görme, yaşama ve katılım hakkını tehdit etmekte ve sınırlandırmaktadır. Nefret söylemiyle mücadele, sadece nefret söyleminin yöneldiği birey ya da toplumsal grupların sorunu değil, bütün toplumun sorunudur (Oztekin; 2015, s. 934).

4.1.1 Nazizm ve Kahramanlaştırma

Versay Anlaşması'nın Almanya üzerindeki ağır etkileri ve 1929 Ekonomik Buhranı'ndan sonra Hitler adeta bir kurtarıcı olarak görüldü. Almanya'yı yaşadığı sıkıntılardan kurtaracak ve güçlü bir devlete dönüştürecek potansiyel adaydı. Nitekim 1933 yılında iktidara gelişi bu beklentilerin gerçeğe dönüşmesi için bir umut ışığı oldu.

Hitler ari ırkın üstünlüğünü savunuyor, ari ırkın varlığını tehlikeye sokacak ve onu kirletecek her türlü ırkın, etnik grubun ortadan kaldırılması gerektiğini düşünüyordu. Yahudiler bu grupların başında geliyordu ve 'Nihai Çözüm' tezi altında yok ediliyorlardı. Hitler tüm bu katliamları saf ari ırkın güvenliği ve geleceği için yapan bir kahramandı.

SS birlikleri kurulurken yapılan propagandalarda, birliğe katılacak adayların halk arasındaki en ayrıcalıklı, elit kesimden seçilecek olduğunun söylenmesi, birliğe katılan subayların da bu nedenle kendini ayrıcalıklı, önemli bir yere koyması hem kendilerinin hem de halkın SS birliklerini yüceltmesine sebep oldu. SS birlikleri herkesten üstündü ve dilediğini yapabilme keyfine sahipti. Onlar ülkelerinin selametini düşünen kahramanlardı ve ne yaparlarsa yapsınlar ülkelerinin refahı, başarısı ve geleceği için yapıyordu.

Benzer bir durum Alman ordusunda savaşılan askerler için de geçerliydi. Polonya'nın Almanya sınırındaki bir radyo istasyonuna saldırıp –halbuki saldırı bizzat SS subayları tarafından yapıldı.– İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasına sebep olan olay sonucunda ülkesini korumak için orduya katılan her bir asker de birer kahraman olarak düşünöldü.

SS birliklerinin komutanı Henrich Himmler ve Hitler'in kendi ideolojilerine SS subaylarını da inandırmaları gerekiyordu. Her ikisinin de hayali saf Alman ırkını yaratmaktı. Himmler, ideolojilerini meşrulaştırmak için çocukken okuduğu kahramanlık hikayelerine dayanarak SS'i bir Germen şövalye nişanı olarak gördü. Buna layık olabilecek SS subaylarının ise atalarının 100 yıldır saf Alman ırkından gelmesi gerekiyordu. Ancak bu subaylar gerçek birer kahraman olabiliirdi.

Kahramanlaştırma olgusunu ve Nazi ideolojisinin işaretlerini, bu yıllarda Nazi resim sanatında bile görüyoruz. "Hitlere göre gerçek bir Alman, soyunda çiftçilik ve kırsal yaşama dayalı bir aile geçmişi olan insandı⁹." ve Hitler "Kan ve Toprak" (Blood and Soil) felsefesini savunuyordu. Dolayısıyla bu dönemde yapılan resimler de Hitler'in "Kan ve

⁹ <http://www.historylearningsite.co.uk/nazi-germany/blood-and-soil/>

Toprak" felsefesini destekleyecek şekilde resmedildi. Örneğin kaslı, güçlü görünen çiftçi kadınlar resmedilerek, ancak böyle kadınların saf Ari ırkına mensup çocuklar doğurabileceği gösterilmiş oldu.

Ortada açık bir şekilde ötekileştirme ve faşist bir rejim mevcutken, bu rejimi destekleyen;

Faşist sanat eserlerinde bir ülke, toplum, ırk, etnisite, kabile vb. sosyal aktörün diğerlerinden üstün, çalışkan, güçlü, güzel, dürüst yada doğru olduğu düşüncesi vurgulanır. Kahramanlık, askeri göndermeler, koruyuculuk, üniforma, bayrak, zırh, silah, meşale gibi unsurlar izleyici üzerinde bu duygunun yaratılması için kullanılan geleneksel sembollerdir.¹⁰

Nazi ideolojisindeki kahramanlık olgusu özellikle Hitler ve komutanlarının ideallerini gerçekleştirmek amacıyla kullanılan bir paravan oldu. Bu güçlü kuvvetli saf ırkların kahramanlık duygusu sayesinde toplama kamplarında acımasız ölüm subayları yetişebilecekti. Ancak bu duygulara sahip subaylar,

zamanla her türlü insani özelliklerinden arındırılarak birer ölüm ve zulüm makinasına dönüşebilirdi. Hitler ve kumandanları bu amaçlarına ulaştı. Hedeflerinde yaklaşık 11 milyon Yahudi'yi yok etmek vardı yaklaşık 6 milyonunu katlederek amaçlarını büyük ölçüde gerçeğe dönüştürdü.

¹⁰ http://www.birikimdergisi.com/guncel-yazilar/1132/ikinci-dunya-savasi-yillarinda-nazi-sanati#_ftn2

5. ANNE FRANK

5.1 ANNE FRANK'IN HATIRA DEFTERİ

“Anne Frank’ın Hatıra Defteri”, İkinci Dünya Savaşı sırasında ailesiyle birlikte saklanmak zorunda kalan Yahudi bir çocuğun saklanırken yaşadıklarını, hissettiklerini, son anına kadar hiç kaybetmediği umudu tüm dünyaya gösteren kitaplaştırılmış bir günlüktür. Baba Otto Frank Auschwitz toplama kampından kurtulduktan sonra Amsterdam’a geri döner ve saklandıkları sırada onlara yardım eden Miep Gies gizli bölmedeki eşyaların arasında bulduğu Anne’nın hatıra defterini Otto Frank’a verir. Günlük, Anne’nın ailesiyle birlikte bir binanın çatı katında saklandığı döneme ait izleri taşır ve yaşadıklarını tüm detaylarıyla gözler önüne serer. Bu günlük sayesinde tüm dünya, savaşın ve ayrımcılığın bir çocuğun hayatını nasıl etkilediğini, o çocuğun duygu ve düşüncelerinin nasıl şekillendiğini, korkularını, hayallerini, yaşama tutunma isteğini görür.

Anne Frank, Yahudi bir anne babanın 12 Haziran 1929 yılında Almanya’nın Frankfurt şehrinde doğan kızıydı. Annesi Edith, babası Otto Frank’tır. Ailenin Margot adında,

Anne'dan 3 yaş büyük bir kızları daha vardır.

1933 yılında, Anne 4 yaşındayken Hitler iktidara geldi. Hitler'in iktidara gelişiyle artan Yahudi politikaları ve nefret söylemleri o dönemde Almanya'da yaşayan Yahudilerin bir kısmının ülkesini terk etmesine sebep oldu. Bu dönemde Anne'nın çekirdek ailesi de Hollanda'nın Amsterdam şehrine göç etti. 1934 yılında da Anne, Amsterdam'daki Montessori Çocuk Yuvası'nda öğrenim görmeye başladı. Burada 1941 yılına kadar eğitim gördü.

Ailenin Frankfurt ve Amsterdam'da geçirdiği güzel günler 1939 yılına dek devam etti. Önce 2. Dünya Savaşı'nın başlaması ardından da Hollanda'nın işgal edilip teslim olmasıyla, Anne ve ailesi için korku dolu günler başladı.

Hitler ve Nazi'lerin Yahudiler üzerindeki politikalarının günlük hayattaki karşılığı Anne'nın hayatında bizzat yerini buldu. Yahudiler'in yalnızca Yahudi okullarına gitme zorunluluğu getirildikten sonra, Anne Montessori okulundan ayrılmak zorunda kaldı. Bu olay, ailesiyle birlikte Almanya'dan göç ettikten sonra Anne'nın Yahudi karşıtlığı sonucu yaşadığı önemli bir olaydı. Yahudi olan öğretmeni ile ağlayarak okuldan ayrılmak zorunda kaldı. Daha sonra da ablası Margot ile birlikte Yahudi ortaokuluna gitmeye başladı (Frank, 1985, s.14).

Yetişkinlerin dünyasında işten çıkarmalar, tutuklanmalar ve ölümlerle yaşanan dönem, Anne için de okula bisikletle gitmek yerine yürüyerek gitmek – çünkü Yahudilerin bisiklete, tramvaya binmesi yasaktı. –, yalnızca belirli dükkanlarda dondurma yiyebilmek gibi şekillerle hayat buldu. Yahudilere karşı düşmanlığın artmasıyla, Yahudi olmayan herkes onlara düşman olabilirdi. Bu sebeple insanlara güvenmek gittikçe zorlaşıyordu. Normal bir dünyada çok normal olarak görülebilecek davranışlar, bu dönemde çok önemli olabiliyordu. Örneğin, Anne'ın gittiği diş hekiminin yardımcısının kendisine bir bardak su vermesi bile bu kişinin çok iyi bir insan olduğunu düşündürebiliyordu. (Frank, 1985, s.17)

O dönemde yaşanan yasakları kendi sözleriyle şu şekilde ifade ediyordu. “Neye dokunsan yasak! Ne yapsan yasak! Gene de yaşayıp gidiyorduk. Jopie derdi ki bana: “Ödüm kopuyor kımıldamaya, yasak bir şey yapacağım diye.” Özgürlük diye bir şey

kalmamıştı. Gene de yaşadığımızı şükrediyorduk (Frank, 1985, s.14).”

Anne’nın 13. yaş doğum gününde babası bir günlük defteri hediye etti. Yazar olmak için oldukça hevesli Anne için bulunmaz bir hediye olan bu defter gelecek kuşaklara aktarılan önemli bir belge halini aldı. Bu defter sayesinde Anne’nın özellikle saklandığı dönemde yaşadıklarını, düşüncelerini ve hislerini okuyabiliyoruz.

Günlük, Anne ve ailesi Amsterdam’da saklanmaya başlamadan önce hediye edildi. Bu sebeple, az da olsa saklanma öncesine dair bilgilere de ulaşabiliyoruz. Anne’nın hayat dolu karakterine, oynamayı, eğlenmeyi sevmesine ve hayallerine dair ilk ipuçlarını bu dönemde görüyoruz.

Arkadaşlarıyla birlikte vakit geçirmek Anne için çok önemliydi. Ancak Yahudilerin o dönemde yaşadığı yasaklar sebebiyle artık dışarıda yapabilecekleri kısıtlandığı için Yahudi çocuklar arkadaşlarıyla evlerinde bir araya gelmeye çalışıyordu. Anne da bu sebeple 13. yaş doğum gününü evinde arkadaşlarına verdiği bir partiyle kutladı. Partide arkadaşlarına bir de film gösterisi yapıldı.

Tanınmak, arkadaşları arasında fark edilmek kadar, derin ilişkiler kurmak da Anne için önemliydi. Kendi kültürel derinliğini artırmak da aynı şekilde... Etrafındaki arkadaşlarını her ne kadar sevse de aradığı derinliği bulamadığını düşündüğü zamanlarda defteri onun için bir sığınak oluyordu. Tüm duygu ve düşüncelerini defterine yazabiliyor, en yakın arkadaşı “Kitty” (hatıra defterine verdiği isim) ile paylaşabiliyordu. 13. yaş doğum gününden kısa bir süre sonra aile gizlenmek zorunda kalacak ve günlükte artık gizlenme döneminde yaşananlar yer alacaktı.

Gizlenme Dönemi

16 yaş ve üzerindeki gençler özellikle çalışma kamplarında çalışmak için uygun adaylardı. 1942 yılının Temmuz ayında Anne’nın 16 yaşındaki ablası Margot için de çalışma kamplarına gönderilmek üzere bir çağrı geldi. Bu çağrının gelişi, o güne dek saklanma hazırlıkları yapan ailenin süreci hızlandırmasına sebep oldu. Çağrının geldiği günün ertesi sabahı, gizlenecekleri yere gitme kararı alındı. Anne durumdan habersizdi. Ertesi sabah annesi saat beşte uykusundan uyandırdığında haberdar oldu. Ancak

detayları hala bilmiyordu. O yaz günü, ellerinde valizlerle bir Yahudi aile olarak sokakta dikkat çekmemek için üstlerine giyebildikleri kadar kıyafet giyerek yola çıktılar. Gizlenecekleri yere güvenli bir şekilde gidebilmeleri için Otto ve Edith Frank son ana kadar tüm detayları kızlarından gizli tuttu. Anne, nerede gizleneceklerini ancak yolda öğrendi. Frank ailesi gizli bölmede van Daan¹¹ ailesi ve Albert Dussel¹² ile birlikte kalacaktı. Çocukların değişikliklere çok kolay adapte olabilme yetenekleri sayesinde Anne, gizli bölmeye alışmakta hiç zorluk çekmedi. Geldikleri ilk gün babasıyla birlikte ortalığı düzenlemek, yaşanacak bir yer haline getirmek için oldukça hevesliydi. Gizli bölme O'nun için yeni bir oyun alanıydı. Dolayısıyla bu oyun alanını uygun hale getirmek için seve seve çalışacaktı. Ayrıca babasıyla birlikte yaptığı her şey onun oyunlarının en güzel kısmıydı. Hatta Anne Frank'ın özellikle gizli bölmede kaldığı zamana ait yaşadıklarını Hayat

¹¹⁻¹² Anne Frank, günlüğünde yazdığı isimlerin bazılarını değiştirerek aktarmıştır. Asıl adı van Pels olan aile ve Fritz Pfeffer, defterde van Daan ve Albert Dussel olarak yazılmıştır.

Güzeldir (La vita e bella) (Benigni, 1997) filmindeki küçük çocuğun yaşadıklarına benzetebiliriz. Yani aslında tüm yaşananlar her iki çocuk için de bir oyundu. Anne'nin ailesinin de ona yaşanabilecek tüm olumsuz şeyleri mümkün olduğunca hissettirmemeye çalışması ve Anne'nin çocuk oluşu, her şeyi oyun olarak görmesine sebep oldu. Ses çıkarmadan bir tavan arasında saklanmak, Anne için bir saklambaç oyunu gibiydi. Tıpkı Hayat Güzeldir filminde küçük çocuğun küçük bir telefon kulübesine saklanarak yüksek bir puanla gerçek bir tanka sahip olacağını düşünerek oyun oynaması gibi.

Gizli bölmeye kabaca yerleştikten sonra Anne'nin ilk yaptığı şey yaşadıkları yerin nasıl bir yer olduğunu hatıra defterinin kaydına geçirmek oldu. Adım adım, kat kat hangi katta kimin ofisinin olduğu, hangi koridordan hangi odaya geçildiğine kadar tüm detaylarıyla binayı defterinde anlattı. Her ne şekilde olursa olsun, birilerinden saklanarak yaşamının kendisi ne kadar korkunç olsa da, Anne'nin da dediği gibi; "Gizli bölme gizlenmek için eşsiz bir yerdi. (Frank,1985, s.27)." Çünkü, diğer Yahudiler'in büyük bir çoğunluğu onlar kadar şanslı değildi. Özellikle de aktif olarak saklanmak zorunda olanlar... Aktif olarak saklananların büyük bir çoğunluğu, lağım çukurlarında,

kanalizasyonlarda, çiftliklerin ya da evlerin bodrumlarındaki küçük boşluklarda yaşamak zorunda kalıyordu. Pasif olarak saklananlar nispeten daha şanslıydı. Çünkü onlar çoğunlukla, Yahudi oldukları, dinleri, kimlikleri gizlenerek (sahte kimlik kartları vs .sayesinde) günlük hayatın içinde birileri tarafından saklanıyor, koruyor kollanıyordu.

Gizli bölmede van Daan ailesinin oğulları Peter Anne için tek arkadaş adayıydı. Ancak Anne, Peter'i ilk gördüğünde pek beğenmemiş, O'nunla ilgili izlenimlerini defterine şu şekilde aktarmıştı: "On altısına girmemiş daha, utangaç, ağır bir çocuk, hanım evladı, arkadaşlık edilecek gibi değil (Frank, 1985, s.17)."

Aileler kısıtlı bir alanda sürekli bir arada yaşamının sonucu olarak birbirlerine çok kısa sürede alıştı ve akraba gibi oldu. Anne ve ailesinin gizlenmeye başladıktan sonra neler olup bittiğinin tanığı van Daan ailesiydi. Anlatılanlara göre Frankları tanıyanlar, İsviçre'ye kaçtıklarını düşünüyor ve gizlendiklerinden şüphe etmiyordu.

Gizli bölmenin üyeleri, gün geçtikçe yaşadıkları yere alıştı. Ancak güneşin ve açık havada olmanın eksikliğini her daim hissediyorlardı. Bu eksikliği gidermek istedikleri zamanlarda tavan arasındaki açık pencerenin kenarına yataklarını taşıyarak güneşten ve açık havadan yararlanmaya çalışıyorlardı (Frank, 1985, s.30). Gizli bölmede banyo yoktu, herkes kendisinin uygun gördüğü bir yerde yıkanmak zorundaydı. İhtiyaç halinde daha önceden getirdikleri oturakları kullanarak tuvalet ihtiyaçlarını gideriyorlardı. Gündüzleri büyük bir sessizlik içinde yaşamak zorunda kalan üyeler, işçiler binayı tamamen terk ettikten sonra normal yaşamlarına dönebiliyordu. Özellikle akşamları en önemli aktiviteleri radyo dinlemektir. Radyo sayesinde güncel durumlardan uzak kalmıyor, savaşın gidişatı hakkında bilgi ediniyor ve oyalanıyordu. Radyo dinlemek dışında ise, kitap okuyarak, ders çalışarak, bulmaca çözerek, oyunlar oynayarak ve sohbet ederek zaman geçirmeye çalışıyordu.

Yaz ayları bittikten sonra Anne'nın zamanının büyük çoğunluğu ders çalışmak ve kitap okumakla geçiyordu. Çünkü gizli bölmeden çıktığında yaşlılarından geri kalmak istemiyordu. Her ne kadar dışarıda bir savaş olsa da, insanlar toplama kamplarında hayatını kaybetse de Anne'nın önünde uzun bir ömür vardı ve elbet bir gün savaş

bitecek, bu bölmeden dışarı çıkacaktı. Hatıra defterine yazdığı, “14, 15 yaşında hala birinci sınıfta oyalanmaya niyetim yok. (Frank, 1985, s.34).” cümleleri de bu düşüncesinin göstergesiydi.

Savaşın varlığı, diğer Yahudilere göre daha güvenli bir yerde saklanıyor da olsalar, gizli bölmede yaşayanları korkutuyordu. En ufak bir tehlikede hiç seslerini çıkarmadan, kıpırdamadan saatlerce oldukları yerde duruyor ve tehlikenin geçmesini bekliyorlardı. Nefes almak bile neredeyse yasaktı. Dışarıdayken oldukça hareketli kıpır kıpır Anne için böyle durumlarda bu şekilde saatlerce beklemek herkesten daha zordu.

Sokaktan gelen her hangi bir gürültü, evin içinde duydukları tıkırtılar Anne’yi da korkutuyordu. Tüm bu korkutucu şeylerin yanında Anne’yi en çok korkutan şey tepelerinden geçen uçakların ve bombaların sesiydi. Bu seslere hiçbir zaman alışamadı. Ne zaman bu sesi duysa soluğu babasının yanında aldı. Dolayısıyla hayat onlar için her ne kadar normal hayata yakınmış gibi görünse de savaş burunlarının dibindeydi ve her an bu düzen bozulabilirdi. Her günü yakalanma, ölme korkusu ile geçiriyorlar bir yandan da bu korkuyu yok sayıp hayata tutunmaya çalışıyorlardı.

Saklanmak onları sokaklarda yaşananlardan korusa da, yaşananları öğrenmelerine engel olmuyordu. Onlara yardım eden koruyucuları, Yahudilerin yaşadıklarını zaman zaman onlara da anlatıyordu. Tüm bu anlatılanları yaşamak bir yana neler olduğunu duymak bile korkularının artması için yeterliydi. Anne için varlığı kolay kolay kabul edilebilecek şeyler değildi bu yaşananlar. Kamplarda insanların zehirli gazla öldürüldüğünü duyduğunda, diğer işkenceleri yaşamaktansa en kestirme ölüm olarak belki de bu şekilde ölmenin daha iyi olacağını düşünürken buluyordu kendini. Ama hayata tutunmak gerekiyordu, henüz yaşayacak yılları vardı. O yüzden gizli bölmede yapılacaklarla ilgilenmesi, kitap okuması bile onu tekrar yaşamın tatlılığına geri döndürüyordu.

Herkes, gizli bölmede vakit geçirmek için hayat normalmiş gibi davranmak zorundaydı. Orada geçirilen zaman yeni bir dil öğrenmek için en uygun zamandı. Anne İngilizce ve Fransızcasını oldukça geliştirdi. Bulmacalar çözerek, kitap okuyarak ve okudukları kitapları eleştirerek, bilmece sorarak zaman geçiriyorlardı. Pencereyi açabildikleri

zamanlardaysa dışarıdaki insanları, komşularını izliyorlardı. Gelecek hayalleri bile kuruyorlardı. Hayal kurmak onları hayata bağlayan en önemli şeydi. Dışarı çıktıklarında Anne, “Hele kendi başımıza bir evimiz olsun, kendi başımıza dolaşalım içinde, bir de derslerime yardım edecek birileri bulunsun, yani okula gidebileyim (Frank, 1985, s.89).” diyordu.

Büyük bir kilerleri vardı ve yiyecekler orada saklanıyordu. Başlangıçta yiyecekleri daha bol iken aylar geçtikçe azalıyordu. Özellikle onlara el altından vesika temin eden kişiler yakalandıktan sonra ellerindekiyle idare etmek zorunda kaldılar. Kuru ekmek ve kahve ile kahvaltı yapıp, küflü patateslerle akşam yemeği yedikleri günler oluyordu.

Gizli bölmede geçen süre içerisinde Anne, çocukluktan genç kızlığa geçti ve bu geçiş dönemine ait fizyolojik ve psikolojik değişimleri hatıra defterinde de detaylıca yer aldı.

Anne Frank ve ailesi, gizli bölmede yaşayan diğer insanlarla birlikte 1944 yılının Ağustos ayında bir ihbar sonucu yakalanarak toplama kamplarına gönderildi.

Gizli bölme ölümün kol gezdiği bir dönemde yaşamın kutsandığı bir direniş mekanıdır. Korkulara rağmen yardımlaşmanın ve cesaretin bolca olduğu, iyi olabilme mücadelesinin verildiği önemli bir yerdir. Her şeye rağmen insan hayatı kıymetlidir ve korunmaya değerdir.

5.2 BİR KARAKTER OLARAK ANNE FRANK

Anne, 2 çocuklu bir ailenin küçük çocuğu olarak dünyaya geldi. Ablası Margot ile aralarında 3 yaş vardı. Anne hayal dünyası zengin, yaratıcı ve zeki bir çocuktur. Okumayı ve öğrenmeyi çok severdi. Soru sormaktan kaçınmayan, meraklı biriydi. Ailesi de hem Anne’nın hem de Margot’nun eğitimlerine oldukça önem veriyordu. Montessori okulunda eğitim görmesi onun gibi bir çocuk için çok önemliydi. Çünkü burada her bir öğrenci bir birey olarak kendine has özellikleriyle değerlendiriliyordu.

13. yaş doğum gününü evinde arkadaşlarına verdiği bir partiyle kutladı. Bu tür partilerin yıldızı olmak Anne’yi mutlu ediyordu. Arkadaşları arasında popüler olmak, ilgi odağı olmak, fark edilmek Anne için önemliydi. Gelecekte bir film yıldızı olmak da

hayallerinin arasındaydı. Gizli bölmedeki odasının duvarlarını da film yıldızlarından oluşan koleksiyonunun posterleri süslüyordu.

Anne ile Margot aynı ailenin yaşları birbirine yakın iki kızı olmasına rağmen, Margot ailenin olgun, sakin, ağırbaşlı, akıllı ve zeki kızı; Anne ise canlı, hareketli, şakacı ve yaramaz kızıydı. Margot hem anne hem de babasıyla hatta gizli bölmedeki herkesle iyi anlaşırken, Anne sadece babasıyla iyi anlaşabilmekteydi. Anne'nın hareketli, bağımsızlığına düşkün yapısı özellikle van Daan ailesiyle çatışmasına neden oluyordu. Çünkü van Daan ailesi – özellikle de bayan van Daan – Anne'ı hareketlerinden dolayı sürekli eleştiriyordu. Anne da bu durumdan oldukça rahatsızdı. Bir akşam yemeğinde yaşadıkları tartışmayı anlatırken hislerini şu şekilde dile getiriyordu:

Bazı insanlar, kendi çocukları yetmiyormuş gibi bir de başkalarının çocuklarını terbiyeye kalkışıyorlar. Van Daan'lar da bu cinsten işte. Margot'ya kimsenin iliştigi yok, öyle uslu, öyle terbiyeli ki, tam örnek çocuk. Hiç ona benzememişim ben. Hani onun yerine de yaramazlık ediyorum deseler yeri (Frank, 1985, s.36).

Başka bir gün yaşanan bir tartışma üzerine yine kendisine yapılan eleştirilere istinaden şu hislerini dile getiriyordu:

Tutulacak hiçbir tarafım yok, hiçbir tarafım yok ama. Kılığımdan kıyafetimden tut da, oturup kalkışma kadar her şeyim bozuk; önlerine alıp beni didik didik ediyorlar. Emir öyle; ne derlerse desinler susup sineye çekecekmişim hepsini; onlar bağırıp çağıracaklar, ben de susacağım! Alışık değilim ben böyle şeye. Yapamıyorum da! Elimden gelmiyor. [...] Ben onların dediği gibi miyim gerçekten? Terbiyesiz, şımarık, aksi, serkeş, aptal, tembel bir çocuk muyum? Değilim tabii. Herkes gibi benim de kusurlarım var, biliyorum ama onlar da en ufak kusurumu deve yapıyorlar (Frank, 1985, s.38).

Bu cümlelerden de anlaşılacağı gibi, Anne'nın kendine has ve inatçı bir yapısı vardı. Haksızlığa karşı tepkisini göstermekten çekinmiyordu. Aynı zamanda davranışlarını da sorguluyordu. Bu tür tartışmalara girdiği için üzülüyor, kendisinin olduğu gibi kabul edilmesini istiyordu. Margot nasıl sakin, kendi halinde, içe dönük bir çocuksa ve bu şekilde kabul görüyorsa; Anne da canlı, hareketli, dışa dönük bir çocuktı ve bu şekilde kabul görmeliydi. Anne'ya göre bu özellikler de diğer özellikler gibi insanlarda var olan ve kabul edilmesi gereken özelliklerdi. Her çocuk, her insan gibi O'nun da olduğu gibi kabul görmeye ihtiyacı vardı. Ailede en çok anlaştığı kişi olan babası ile de anlaşmazlığa düştüklerinde benzer hislerini yine defterine aktaracaktı: “Benim bütün istediğim babamın sevgisi; çocuk olarak değil, benim için, Anne için sevgi göstermesi

sırf ben ben olduğum için beni sevmesi... (Frank, 1985, s.48).” Anlaşılmadığını hissettikçe, sıkıştıkça da kendini defterinin sayfalarına bırakıyordu. Kitty’nin herkesten sabırlı olduğunu düşünüyordu.

Anne, aslında babasıyla öyle sık sık anlaşmazlığa düşmezdi. Otto Frank, kızlarına karşı hep anlayışlı bir baba oldu. Kızlarını kısıtlamazdı. Onları dinleyen, sorularına sabırla yanıt veren, koruyan, kollayan bir babaydı. Eğitimlerine ve gelişimlerine oldukça önem veriyor, ders çalışmalarında onlara yardım ediyordu. Kızlar, okudukları kitapları babalarıyla tartışabiliyor, konuşabiliyordu. Anne için babasının yeri ayrıydı. Anne’yi bir tek babasının anladığını düşünüyordu.

Annesiyle ise birbirine tam zıt karakterlerinin olduğuna inanıyordu. Annesi, onu durduran, frenleyen, eleştiren taraftı. Babası ise anlayışla karşılayan ve destekleyen taraftı. Üstelik Anne annesi gibi olmak istemiyordu. Anne ileride çalışacak, kendi parasını kazanacak, aktif, hareketli, çalışan bir kadın olacaktı. Belki bir yazar, belki de bir film yıldızı olacaktı. Böyle hayal ediyor ve istiyordu. Ancak Anne’nın annesi böyle bir kadın değildi. Ev hanımıydı. Onun için en önemli şey ailesi ve çocuklarıydı. Edith Frank da okuyan, sorgulayan kültürlü bir kadındı. Ancak onun yumuşak başlılığı ve sakinliği Anne’ya göre değildi. Anne’nın hayalinde yarattığı anne imajıyla, gelecekte olmak istediği karakterle annesinin uzaktan, yakından ilgisi yoktu. Bu da anne Edith Frank’ı Anne için bir idol olmaktan uzaklaştırıyordu.

Babası Anne’ya okuması için Goethe ve Schiller’den oyun kitapları verirken, annesinin eline dua kitabı sıkıştırması bile Anne’nın annesinden uzaklaşmasına sebep oluyordu (Frank, 1985, s. 47).

Anne, annesi gibi olmak istemediği gibi Margot gibi de olmak istemiyordu. Anne’ya göre zaten Margot ile annesi birbirine çok benziyordu. Anne, Margot gibi olmak istemeyişini de açık bir şekilde dile getiriyordu:

Ağzlarına pelesenk ettiler: “Margot ile Peter böyle şey yapıyor mu bak! Onlara benzesene biraz!” deyip duruyorlar ama, ben Margot gibi olmak istemiyorum ki! Yumuşak başlı, pasif, herkesin dediğine peki diyen, her şeye razı bir insan o. Ben daha sağlam karakterli bir çocuk olmak istiyorum (Frank, 1985, s.67).

Anne kendi gibi olmak, olduğu gibi kabul görmek istiyordu. Onun da kendine göre düşüncelerinin olduğunun fark edilmesini istiyordu. “Ama ben bebek değilim artık, ne de şımarık bir çocuk. [...] Anlatamıyorum daha ama. Benim de kendime göre görüşlerim, düşüncelerim var (Frank, 1985, s.67).” diyerek de bunu ifade ediyordu.

Anne dışarıdan bakıldığında şakacı, umursamaz bir çocuk gibi görünmesine rağmen, yaşadıklarının oldukça farkındaydı ancak pek dışarı vurmuyordu. Üzüntülerini çoğu zaman içine atıyordu. Zaten dışarı çıkaramadığı hislerini, derinlerinde yatan düşüncelerini hep defterine yazıyordu. Dışarıda yaşananları duydukça, kendisinin ne kadar şanslı olduğunu düşünüyordu. İnsanların soğukta, sokakta, kamplarda çektiği sıkıntıları düşünüp, kendi yaşadığı ortamdan ve olanaklarından suçluluk duyacak kadar hassastı. Daha iyi olanaklara sahip olduğu için “Benim onlardan ne farkım var?” diye sorguluyor ve üzülüyordu.

Ne talihliymişiz biz burada, sıkıntısız, kendi halimizde yaşayabiliyoruz. Ah geride bıraktığımız, elimizi uzatamadığımız zavallıların başına gelenler insanı böyle üzümlü üzmese!

Sevgili arkadaşlarım bu soğuk gecelerde kim bilir hangi çukurda can verirken, ben sıcak yatağımdayım diye düşünüyorum, uykum kaçıyor, onları düşünmekten uykusuz sabahı ediyorum. Bu yaban insanların eline düşmüş yakınlarım aklıma gelince bir korkudur düşüyor içime. Bütün bu çektikleri sırf Yahudi oldukları için (Frank, 1985, s.56)!

Anne, zaman zaman karamsarlığa düşse de hayatta kalmak onun için her zaman çok önemliydi. Bu onun için doğal bir şeydi. Henüz çok genç olması ve önünde uzun bir ömrünün olduğunu düşünmesi, hayallerini gerçekleştirmek arzusu onu karamsarlığa düştüğü anlarda hemen kurtarıyordu. Gizlendikleri süre boyunca eskiyen, kirlenen elbiselerini düşündüğünde bile, buradan çıktıktan sonra eski zamanlardaki yaşantılarına nasıl alışacaklarını düşünüyor, dönememe ihtimalinden şüphe duymuyordu.

Zaman geçtikçe Anne’nın dışarıdaki normal hayata duyduğu özlem artıyordu. Miep onları ziyarete geldiğinde paltosundan gelen açık hava kokusu bile onun özlemini artırıyordu. “Dans etmek, bisikletle gezmek, ılık çalmak, dünyayı görmek, kendini genç, hür hissetmek, bütün istediğim bu. Öylesine özledim ki bütün bunları (Frank, 1985, s.119).” diyerek özleminden bahsediyordu.

Anne'nın Peter hakkındaki düşünceleri zaman içinde değişiyordu. Her ikisi de birbirine zamanla alışıyorlardı. Kısıtlı bir alanda uzunca bir süre bir arada oldukça, birbirlerine iyice alıştılar. Oyunlar oynamaya başladılar. Bu süreç zaman içinde Anne'nın Peter'e karşı hissettiklerinin yönünü değiştirdi. Artık Peter onun için çok daha farklı ve önemliydi. Ondan çok hoşlanıyordu ve hatıra defterinde de bunu dile getiriyordu:

“Ah! Peter, Peter, nasıl seni aklımdan çıkarabilirim ki! Senin yerini kimse tutamaz. Seni seviyorum, hem de öyle seviyorum ki, kalbim yarılıp sana olan aşkım dışarı fırlayacak sanıyorum, deliler gibi, sağa sola bakmadan boy gösterecek ortada (Frank, 1985, s.119).”

Anne artık bir genç kızdı. Fiziksel görünüşüyle daha çok ilgileniyor, Margot'ya sıklıkla nasıl görüldüğünü soruyor, sıklıkla Peter'i düşünüyordu. Bir süre sonra, Peter'in de kendisiyle benzer duygular içinde olduğunu anladı. Bu sebeple her gün tavan arasına Peter'in yanına çıkıyor ve birlikte vakit geçiriyor, sohbet ediyorlardı. Anne, sürekli Peter ile vakit geçirmek istiyordu.

Anne'daki değişiklik sadece genç kız oluşuyla ya da Peter ile ilgili değildi. Anne büyüyordu. Büyüdükçe farkındalıkları değişiyordu. 1 yıl öncesinde annesiyle ilgili yazdıklarını okudukça da üzüntüsü ve pişmanlığı artıyordu. Annesine karşı nasıl böyle acımasız olduğunu anlamaya çalışıyor, nedenlerinin farkına varıyor sonunda da annesine karşı kabalık ettiğini düşünerek üzülmüyordu. Duygu ve düşüncelerini açık bir şekilde defterine yazdığı için başından sonuna gelişimini gözlemleyebiliyor, kendini daha iyi anlayabiliyordu.

Anne'nın önemli laflar etmeyi seven bir tarafı da vardı. Hele Peter'e olan hislerini fark edip, açığa çıkardıktan sonra bu durum daha da arttı. “Mutlu olan başkalarını da mutlu kılar. Yürekli olan, inançlı olan karanlıklara yem olmaz (Frank, 1985, s.159).”

Bu durumu yazar olmak istemesiyle de ilişkilendirebiliriz. Yazmak Anne için çok önemliydi ve bir şeyler yazabildiği için çok mutluydu. Ölümsüz olmak istiyordu ve defterinin günün birinde büyük kitlelere ulaşacağına inanıyordu.

“Öldükten sonra da yaşamak istiyorum. Onun için Tanrı'ya bana bu vergiyi bağışladığı, kendimi geliştirmek, yazıyla kendimi, içimdekileri anlatmak kolaylığını

verdiği için dualar ediyorum.

Elime kalemi alınca hiçbir şey gözümde değil, üzüntülerim siliniyor, cesaretim artıyor. Ama asıl mesele, bakalım gerçekten değerli bir şeyler yazabilecek miyim? Yazar ya da gazeteci olabilecek miyim acaba? Umudum var. Neye mi? Yazarken düşüncelerimi, ülkülerimi, düşlerimi, yaşadığım, istediğim şeyleri gözümün önünde canlandırabiliyorum. (Frank, 1985, s.183)."

Savaştan sonra bir roman yazacak ve romanı yazmak için günlüğünden yararlanacaktı.

Anne, güçlü bir karaktere sahipti. Kendini takip eden, yaptığı hataları sorgulayan, neyi neden yaptığını anlamaya çalışan biriydi. Korkularıyla yüzleşip, korkusuna rağmen hayata tutunmayı tercih etti. Bir insanın korksa bile o korkunun üzerine giderek eylemini gerçekleştirmesi o insanın gücünü gösterir. Anne gizli bölmede geçirdiği yaklaşık 2 yıl sonunda buraya ilk geldiği gündeki kız çocuğu değildi. Gizli bölmede kalmak onu olgunlaştırdı. Hem kendini hem de etrafındakileri daha iyi anlar, analiz eder oldu. Artık o yetişkin bir genç kadındı.

Anne'nın saklandığı sürede yazdığı günlük onun hayatta kalma isteğiyle doğrudan ilişkiliydi. Bir gün mutlaka dışarı çıkacağına inanıyordu. Günlük yazmak, duygularından bahsetmek, evde yaşananları aktarmak O'nun bir anlamda direnişiydi. Kendine acıymıyor ve üzüntüye boğmuyordu. Koşullarını kabul edip, bu koşullar dahilinde her şeye direniyordu. Ayrıca kendi gelişimine ve değişimine de tanık oluyordu. Yıllar içinde annesine ve Peter'e karşı değişen düşüncelerine günlüğü sayesinde ulaşabiliyordu.

Anne, gizli bölmeye düzenlenen baskın sonucu ailesiyle birlikte önce Auschwitz'e gönderildi, ardından da Margot ile birlikte Bergen-Belsen toplama kampına sevk edildi. Kampın kurtulmasından çok kısa bir süre önce tifüsten öldü.

Anne, son anına kadar gizli bölmede bıraktığı günlüğüne kavuşacağından, savaştan sonra bir kitap yazacağı inancından vazgeçmedi. Günlüğü sayesinde 2. Dünya Savaşı'nın bir simgesi haline geldi. Kendisi hayatta kalamadı ama hayali gerçek oldu. Günlüğü sayesinde onu tüm dünya tanıdı. Artık ölümsüz bir genç kızdı!

5.3 OYUNDA YER ALAN DİĞER KARAKTERLER

5.3.1 Otto Frank

Otto Frank, Anne ve Margot'nun babasıdır. Varlıklı, Yahudi bir ailenin çocuğu olarak iyi eğitim görmüş biridir. Birinci Dünya Savaşı sırasında Alman Ordusu için savaşı katılmıştır. Savaş öncesinde babası öldüğü için, savaştan sonra babasının işlerini devralarak ticaret yapmaya başlamıştır. 1925 yılında da Anne ve Margot'nun annesi Edith Frank ile evlenmiştir.

Sabırlı, sakin, ailesine bağlı, çocuklarını seven, onlara yol gösteren, destek olmaktan, onlara adeta öğretmenlik yapmaktan çekinmeyen bir yapısı vardır. Çocuklarının eğitimi ile yakından ilgilenir. Okudukları kitapları çocukları ile birlikte tartışır, onlara yol göstermeye çalışır. İleri görüşlü ve vizyon sahibidir. Ailenin dengeleyici unsurudur. Özellikle küçük kızı Anne babasına çok düşkündür ve Otto'da onun bitmek bilmeyen sorularına, sıkılmadan cevap verir. Onunla bolca vakit geçirir ve oyunlar oynar. Anne'ya göre de ailede onu anlayan tek kişi babasıdır. Otto, Anne için bir idoldür.

Otto, iş dünyasında başarılı, lider ruhlu, önemli kararlar alabilecek cesarete sahip biridir. İş arkadaşları tarafından da sevilmektedir. Onun bu özellikleri Hitler'in iktidara gelmesiyle, ailesine daha güvenli bir yer bulmak için Amsterdam'a göçmelerine yardımcı olarak, Amsterdam'da çalıştığı şirketin üst katında saklanmalarına ve iş arkadaşlarının ailesine yardım etmesine de sebep olmuştur.

Tüm bu karakter yapısı gizli bölmede saklandıkları dönemde de aynı şekilde devam etti. Önceleri ailesi içinde sakin, dengeleyici bir unsurken, saklandıkları yerde de aynı özelliğini hem aile içi ilişkilerde hem de birlikte kaldıkları van Daan ailesinin üyeleriyle aralarındaki ilişkilerde devam ettirmiştir.

5.3.2 Edith Frank

Otto'nun eşi, Anne ve Margot'nun annesidir. Otto kadar olmasa da varlıklı bir ailede yetişmiş, gençlik döneminde sıklıkla partilere, balolara, davetlere katılmıştır. Sabırlı, eşi kadar sakin olamayan, zaman zaman çocuklarını kendi beklentileri, düşünceleri doğrultusunda hareket etmeye zorlayan bir yapısı vardır. Ailedeki otorite O'dur. Özellikle de Anne'ya karşı. Ailesine bağlı, çocuklarını seven bir kadındır. Kızı Margot ile arasında sakin, uyumlu ve dengeli bir ilişki vardır. Ancak Anne ile durum pek böyle

değildir. Anne'nın onun her hareketine ve isteğine karşı çıktığını ve babasına daha çok güvendiğini düşünür ki durum da aslında tam olarak böyledir. Kızını çok sever, ama ikisi de birbirlerine uyum sağlamakta zorlanır. Anne Edith, eşine göre dine daha fazla önem verir ve kızlarının da önem vermesini ister. Onlara dini ritüelleri, duaları öğretmeye çalışır. Anne ile bu konuda da çatışırlar. Ailede tek çatıştığı kişi de küçük kızı Anne'dır. Gizlendikleri dönemde de durum pek değişmemiş, Anne çocukluktan çıkmaya başladıkça ilişkileri biraz daha yumuşamıştır. Yine bu dönemde gizli bölmede birlikte kaldıkları van Daan ailesine beklenmedik fevri çıkışlarda bulunmuş, zaman zaman ailenin diğer üyelerini şaşırtmıştır.

Anne'ya göre annesi, çok sakın, her şeye boyun eğen, itiraz etmeyen, köşede kalmış bir kadındır.

5.3.3 Margot Frank

Margot, Anne'dan 3 yaş büyük, ailenin büyük kızıdır. Margot ile Anne'nın karakterleri neredeyse tamamen birbiriyle zıttır. Margot, annesine benzer. Çok sakın, fazla konuşmayan, çok çalışkan, anne ve babasının sözünü hep dinleyen biridir. Annesine her daim yardımcıdır. Derslerinde başarılıdır ve hep yüksek notlar alır. Hem yaşça büyük olması hem de sakın, uyumlu yapısı sebebiyle sıklıkla Anne'ya örnek olarak gösterilir. Ailesinin övgülerini alır. Bu durum da Anne'nın çok fazla dışa vuramadığı kıskançlığına yol açar. Margot kız kardeşini sever öyle ki Peter ile arkadaşlık etmek istese bile kız kardeşinin ona olan hislerinin farkında olduğu için ve Peter ile Anne arkadaşlığı kadar uyumlu bir arkadaşlık yakalayamayacaklarını düşündüğü için onların arkadaşlığına ses çıkarmaz. Ancak her ne kadar annesi ile güzel bir ilişkisi olsa da gizli bölmede kendi yaşında bir arkadaşın eksikliğini hisseder.

Savaş bittikten sonra hemşire olmayı ister.

5.3.4 Peter van Daan

Peter, van Daan ailesinin oğlu, Anne'dan birkaç yaş büyük bir gençtir. Frank ailesi ve Anne ile gizli bölmede saklandıkları dönemde birbirlerini tanırlar. Peter, kıyıda köşede kalmış bir çocuktur. Anne ve babasıyla Anne'nın sahip olduğu gibi bir ilişkiye sahip

değildir. Bu sebeple biraz pısırık bir yapısı vardır. Özellikle gizli bölmedeki ilk dönemlerinde kimseyle konuşmaz, iletişime geçmez sadece kedisi Mouschi ile vakit geçirir. Frank ailesinin ilişkilerini gördükçe, Anne ve ailenin diğer üyeleriyle vakit geçirdikçe açılır ve iletişim kurmaya başlar. Gizli bölmede kaldıkları dönemin sonuna doğru da Anne'ya arkadaşlıktan öte hisler beslemeye, ondan hoşlanmaya başlar. Hisleri karşılıklıdır. Birbiriyle vakit geçirmekten hoşlanan iki genç olarak kalan günlerini geçirirler. Gizli bölmede kalmak onu değiştirmiş, geliştirmiş ve yeni şeyler katmıştır. Ancak Peter Anne kadar umutlu bir çocuk değildir. Özellikle son günlerde hayata küsmüş, bir an önce ne olacaksa olsun istemiştir.

5.4 OYUNUN SAHNELENMESİ

Anne Frank'ın Hatıra Defteri, Anne Frank'ın özellikle Nazi'lerden saklandığı dönemde yazdığı günlüğüdür. Oyunun savunma sırasındaki sahnelenmesi sırasında, Anne Frank'ın yaşadığı dönem ve bulunduğu ortam, bulunduğu ortamdaki diğer kişilerle arasındaki ilişkiler, kendi karakteri, hayalleri, hayatının seyri ve ölmesine kadar geçen sürede yaşananlar yansıtılmaya çalışılmıştır. Seçilen sahneler de bu doğrultuda belirlenmiştir.

Başlangıç Sahnesi

Oyunun başlangıcında, Anne, ailesi ve Peter bir arada görülür. Bu sahnede oyun karakterleri saklanmak zorunda kaldıkları gizli bölme yerleşir ve gizli bölme yerleşmelerine sebep olan Yahudi karşıtlığının bazı örnekleri dağıtılan bildirilerle seyirciye gösterilir. Yerleşme sırasında her şey kendisi için bir oyundan ibaret olan Anne, artık yaşayacakları sevgili gizli bölmesini seyircilere tanıtır.

2. Sahne

Bu sahnede Anne'nın yaşadığı yere ve saklanmaya dair görüşlerini, ailenin diğer üyelerinin yavaş yavaş gizli bölme yerleşmesini ve mevcut durumlarına alışmaya çalışmasını, Anne'nın diğer kişilerle ilişkilerine tanık olmaya başlanır.

Peter ve Anne Sahneleri

Peter ve Anne iki çocuk olarak gizli bölmede arkadaşlık eder. Her şey onlar için bir oyundur. Birbirleriyle kavga eder, şakalar yapar, koşturur, sohbet eder, oyunlar oynarlar. Peter ve Anne'nın bir araya geldiği sahnelerle birlikte; oyunları, Peter ve Anne'nın karakterine dair bilgileri ve aralarındaki ilişkinin nasıl dönüştüğü görülür.

Anne'nın Günlük Yazdığı Sahneler

Anne'nın korkuları, kendi içsel yolculukları, anne ve babasına dair görüşleri, savaşın nasıl seyrettiği, hayalleri ve yapmak istedikleri özellikle günlüğüyle baş başa kaldığı sahne bölümlerinde görülür.

Final Sahnesi

Anne'nın o güne dek oyun olarak gördüğü her şeyin, artık gerçek olduğunu görmesi, O'na göre dünyanın en sabırlı insanı babasının bile artık yaşananlara dayanamayıp tepki göstermesi, öldükten sonra da yaşamak istediğine, insanların her şeye rağmen iyi olduğunu düşündüğüne ve her şeye rağmen umuduna tanık olunarak oyun son bulur.

Ayrıca sahnelerin her birinde, Anne'nın anne, babası ve Margot ile aralarındaki ilişkilere tanık olunarak, savaşın günlük yaşantılarına etkisi görülür.

6. GÜNLÜKLERİN TİYATRO İÇİN ÖNEMİ

Tiyatro, tüm sanat dallarından ve diğer farklı alanlardan beslenen bir sanat dalıdır. Tiyatroda müzik, resim, edebiyat, heykel, dans, fotoğraftan yada tarih, felsefe ve psikolojiden izler görmemiz mümkün... Tiyatroyu etkili ve güçlü bir sanat dalı yapan etmenlerden biri de bu disiplinlerin her birinden bir parça taşıyor olması. Tiyatro insanı temel alır. İnsanla ilgili olan her şey tiyatronun da konusu olabilir. Tiyatro, insanla ilgili olanı 'sanatlı' bir şekilde sahneye koymayı amaçlayan kolektif bir üretilerdir. Bir tiyatro oyununun ete kemiğe bürünebilmesi için oyun yazarına, yönetmene, dramaturga, tasarımcıya, dansçıya, besteciye, teknik ekibe ve nicelerine ihtiyacı vardır. Bir oyun yazarının da metni yazabilmesi ya da bir oyuncunun yazılan o metindeki karakteri canlandırabilmesi için bahsedilen bu farklı disiplinlerle ilişki halinde olması, deneyimlemesi ya da ön çalışmalar yapması gerekebilir. Günlükler de bu noktada öncelikle yazara, oyuncuya sonra da sahnelenecek oyunun diğer üyelerine zengin bir kaynak olabilir. Kaynak, kimi zaman oyun metninin yazılabilmesi için, kimi zaman da günlüklerden yola çıkılarak yazılmış bir metnin sahnelenmesi içindir.

İnsanlar neden günlük tutarlar?

Birçok sebebi olabilir. Kimi insan kendini dilediği gibi kimseye anlatamadığını düşünüyor; kiminin konuşacağı, sohbet edeceği yakın dostları yoksa, kimi dış dünyada olduğundan farklı görünüyor ama iç dünyasında çok daha farklı bir insansa, kiminin kimseye anlatamadığı sırları var ve bunlardan kimseye söz edemiyorsa, kimi yaşadıklarının önemli olduğunu düşünüp, her şeyi kayda geçirmeyi arzuluyorsa, kimi de yazdıklarından bir edebi eser yaratmayı hedefliyorsa... Bunlar ve daha fazlası günlük tutmak için bir sebep olabilir. Ancak sebep ne olursa olsun, bu sebeplerden her biri bir metnin sahnelenmesi için yardımcı olur.

Günlükler tiyatroya hizmet edecek zengin bir içeriğe sahiptir. Yazıldığı dönem, yazar kişi ve çevresindekiler ile ilgili ilk elden bilgi sahibi olmamıza olanak sağlar. Bu sebeple günlüklerin tiyatro için önemini 3 ana başlıkta inceleyebiliriz. Günlüklerin tarihsel önemi, sosyolojik önemi ve psikolojik önemi .

6.1 GÜNLÜKLERİN TARİHİ AÇIDAN ÖNEMİ

Günlükleri, yazıldığı dönemi aydınlatan tarihi bir kaynak olarak görebiliriz. Örneğin, 1940'lı yıllarda hayatta olan ve o dönemde günlüklerini kaleme alan Anne Frank'ın günlüklerinde 2. Dünya Savaşıyla ilgili önemli ölçüde bilgi sahibi oluyoruz. Yahudilere karşı yapılan nefret söylemlerinin detaylarından haberdar olarak savaşın, ırkçılığın bir çocuğun ve ailenin hayatına etkilerine tanık oluyoruz. Savaşı ve etkilerini bizzat yaşayarak kaleme almış bir çocuğun deneyimlerini okuyarak o dönem hakkında gerçekçi bilgilere sahip oluyoruz. Anne Frank'ı sahneye koyacak bir yönetmen ya da oyuncunun bu günlükleri okumadan ya da bu günlüklerden yararlanmadan bir oyun sahnelemesi mümkün olabilir mi? Ya da yaşanan bir hikayeden yola çıkarak bir oyun sahnelemek isteyen bir oyuncu ya da yönetmenin elinde böylesi bir günlük önemli bir esin kaynağı olmaz mıydı?

Eski Yugoslavya'nın yakın tarihine ışık tutan Zlata Filipovic'in günlüğünde de benzer bir durumla karşılaşyoruz. 90'lı yıllarda Saraybosna'da yaşayan 10 yaşındaki küçük Zlata'nın günlüğüne, savaşın patlak vermesiyle yeni bir dönem dahil olur. Savaşın hemen öncesinde okulundan, derslerinden ve arkadaşlarından bahseden Zlata, savaşın başlamasıyla birlikte, havan toplarından, bombalardan, yaylın ateşlerinden bahsetmeye

başlar. “Artık sana kendimden hiç bahsetmiyorum. Sana savaştan, ölümden, yaralılarından, havan toplarından, üzüntü ve acıdan bahsediyorum (Filipovic, 2012 s. 52).”

Anne’nın yaşadığı dönem ile aralarında 50 yıllık bir zaman farkı vardır. Her ikisi de birbirine yakın yaşlarda, farklı coğrafyalarda farklı zamanlarda yaşamış 2 çocuk... Yaşadıkları da neredeyse birbiriyle aynı. Anne günlüğüne Kitty adını verir, Zlata ise Mimmy... Anne Yahudi karşıtlığından ve holokosttan kaçarak bir tavan arasında yaşar, Zlata ise bombalardan, kurşunlardan kaçarak sığınaklarda... Bu iki günlük de tarihin tekerrür ettiğinin en açık kanıtıdır. Tarihsel değeri olan bir çok farklı türde kaynak var muhakkak... Ama bu günlükler tarihin gerçekleri gösterebileceği en saf ve gerçek kaynaklardır. Nasıl bir davada olayın tanıkları önemli bir yere sahipse, bir dönemin tanıkları da o döneme ait bilgi edinmek için önemlidir. Günlükler de dönemin tanıklığını yapmaktadır. İnsana dair her şey tiyatrunun konusu olacağına göre, Saraybosna’da yaşamış bir çocuğun hayatının anlatıldığı bir oyun için de o çocuğun günlüğü en güzel kaynak olacaktır; hem oyuncu, hem yönetmen hem de ekip için... İlk ne zaman barikat kuruldu? Hükümet yetkilileri hangi açıklamayı yaptı? Açıklama sonucu mahallelerde nasıl tepkiler doğdu? Gazete haberlerinden alınamayacak bilgiler belki de Zlata’nın günlüğünde yer alıyordu.

İtalya Dışişleri Bakanı Kont Galeazzo Ciano’nun 1939-1943 yılları arasında yazmış olduğu günlükler İkinci Dünya Savaşı’na katılan İtalya’nın hangi koşullar altında savaşa dahil olduğu, savaş süresince alınan kararların hangi sebeplerle alındığı, Avrupa’daki diğer ülkeler üzerindeki politikaları hakkında önemli ve detaylı bilgiler içermektedir.

Okuduğumuz, seyrettiğimiz oyunlarda olayların geçtiği dönem oldukça önemlidir. Metin ve oyun, dönemin tarihsel seyri hakkında bize bilgi verir. Sahneleme konusunda da önemli bir kriterdir. Shakespeare oyunlarına bakacak olursak; Julius Caesar, Antonius ve Kleopatra ve Coriolanus... Shakespeare bu üç tragedyasının konusunu da Roma tarihinden alır. Özellikle de Julius Caesar ve Coriolanus’da döneme ait siyasal olayları gözlemleyebiliriz. Antonius ve Kleopatra’da ise olaylar dönemin tarihine bağlı olsa da ağırlıklı olarak bir aşk tragedyası olarak nitelendirilebilir.

Bir günlüğü okurken, günlüğü yazan kişinin yaşadığı döneme ait tarihi ipuçlarına ulaşabilir ve bu günlükten yararlanarak sahneye konabilecek bir oyunla ilgili yapbozun büyük bir parçasına sahip olabiliriz.

6.2 GÜNLÜKLERİN SOSYOLOJİK AÇIDAN ÖNEMİ

Günlüklerin bir diğer önemli yanı yazılan döneme ait sosyolojik bulgulara ışık tutmasıdır. Bu sayede günlükte anlatılanların geçtiği dönem ve günlük yazarı hakkında önemli bir kaynağa sahip oluyoruz. Yazarın milliyeti, doğduğu ve yaşadığı yer, dini ve inançları, eğitimi, ailesinin yapısı, maddi imkanları, toplumsal sınıfı, o dönemdeki toplumsal yaşantı, örf ve adetler, toplumsal olaylar, insan ilişkilerinin yapısı vs. gibi... Özellikle oyuncunun role hazırlandığı ve dramaturginin yapıldığı dönemde detaylı olarak bu bilgilere ulaşabilmek herkesin işini kolaylaştıracak ve ortaya çıkan sonucu zenginleştirecektir. Bu bilgilerin varlığı oyuncunun sahnedeki gestusunu doğrudan etkileyecek bilgiler olacaktır.

Anne Frank'ın günlüğüne baktığımızda, Anne ve ailesinin çevresi ve yaşadığı dönem ile ilgili bilgiye sahip oluyoruz. Anne ve ailesinin Yahudi oluşuna dair edindiğimiz bilgi en temel bilgi. Buna bağlı olarak; Almanya'da doğdukları ve Hitler iktidara gelene kadar orada yaşadıkları için aslında kendilerini – özellikle anne ve babasının – bir Yahudi'den çok bir Alman olarak gördüklerini okuyoruz. Bu sebeple dini ritüellerine ve ibadetlerine katı kurallarla bağlı olmayan, ama bu ritüeller ve kutlamalardan da uzak kalmadan hayatlarını devam ettirdiklerini görüyoruz. Yani ailenin aslında dini bütün bir Yahudi aile olmasından ziyade, vatanını seven, modern Almanlar olduğunu görüyoruz. Bu sebeple, Hitler'in Yahudi karşıtı politikalarının Almanya'da yaşayan böyle bir kesim için anlamlandırılmasının çok daha zor olduğuna tanık oluyoruz. Hitler'in Yahudi sınıflandırması sadece din ile ilgili olmayıp kişinin birkaç kuşak öncesinde Yahudi akrabalarının olup olmadığına bağlı olması, sınıflandırmanın alanını genişletmişti. Bu sebeple böyle bir kesim bu durumu kabullenmekte daha da zorlandı.

Anne, babasının aksine Anne da kendini bir Hollandalı olarak görmek istiyordu. Çünkü 4 yaşından 15 yaşına kadar (gizlenme dönemi dahil) Amsterdam'da yaşamış, burayı kendine vatan olarak bellemişti.

Anne'nın ailesinin savaş ve Hitler iktidarından önceki koşullarından da haberdar oluyoruz. Örneğin, Anne'nın hem annesi hem de babası zengin ailelerin çocuklarıymış. Birinci Dünya Savaşı ve 1929 Ekonomik Buhranı'ndan sonra Otto Frank'ın ailesi önemli ölçüde varlıklarını kaybetmiş. Anne Edith'in ailesi de varlıklı bir aileymiş. Döneminde partiler, eğlencelerle geçen hayatları, gizli bir bölmede Nazi subaylarından saklanarak geçen bir yaşama dönüşmüş. Ailenin diğer yakınlarından bazıları da 2. Dünya Savaşı öncesinde Amerika'ya göç etmiş.

Bilgi edindiğimiz bir diğer konu ise Anne'nın o dönemdeki eğitimi. Günümüzde Türkiye'de Montessori eğitimi çok yeni bir eğitim olarak uygulanmaya başlanırken 1930'lu yıllarda Hollanda'da Montessori eğitiminin verildiğini görebiliyoruz.

Anne Frank'tan yaklaşık 50 yıl sonra yaşayan ve onunla aşağı yukarı yaşıt olan Zlata'ya gelirsek, Zlata'nın da günlüğünden yaşadığı döneme ait toplumsal detaylara ulaşabiliyoruz. Örneğin, 1990'lı yıllarda Saraybosna'da savaş patlak vermeden önce Hırvatlar, Sırp'lar ve Müslümanlar'ın bir arada yaşadığına tanık oluyoruz. Onun deyişiyle, iyilerin de kötülerin de aynı kişiler olduğunu görüyoruz.

Okul arkadaşlarım, arkadaşlarımız, ailemiz arasında Sırp'lar, Hırvatlar, Müslümanlar var. Hepimiz karıştık, hiçbir zaman kim Sırp, kim Hırvat, kim Müslüman bilmedim bile. Politika bugün bunları gözümüze sokuyor. Sırp'ı, Hırvat'ı, Müslüman'ı büyük harflerle yazıyor. Onları birbirinden ayırmak istiyor. Ve en kötüsü de bu isimleri yazmak için kalemlerin en karasını kullanıyor. Savaşın kalemini, kötülük ve ölümden başka bir şey yazmayan kalemi... [...] İyiler: Sırp'lar ve Hırvatlar ve Müslümanlar. Kötüler: Onlar da aynı (Filipovic, 2012, s.104)...

Zlata'nın savaş başlamadan önce piyano derslerine gittiğinden, günlük hayatını devam ettirebilmek için savaş sırasında da gitmeye çalıştığından haberdar oluyoruz. Yeme içme kültürleri hakkında bilgi sahibi oluyoruz. Cevapcici¹³,nin ne demek olduğunu öğreniyoruz. Ayakta kalmak için yardımlaşmanın ne kadar önemli olduğunu, hayatta kalan insanların birbirine yardım etmek için nasıl çaba harcadığına tanık oluyoruz. Halk arasında ölümün değil, yaşamın ve umudun kutsandığını görüyoruz. Onca yıkım, ölüm, sefaletin arasında, yemi biten kuşunun açlıktan ölmesinden korkan bir kız çocuğunu, o küçük kuş ölmesin diye kendi kuşunun yemini paylaşan yakınlarını görüyoruz. Elektrik, su ve doğalgaz olmadan, camları atılan bombalar yüzünden yerle bir olmuş bir evde insanların nasıl yaşadığını, keskin nişancıların insanları sokak ortasında nasıl vurduğunu... Günlük hayatta nasıl farkında olmaksızın yapılan eylemlerin, savaş

ortamında nasıl cesaret isteyen bir eyleme dönüştüğünü görüyoruz, keskin nişancılardan korkarak geçilen köprüler gibi... Savaş zamanında doğum günlerinin, noelin, evlilik törenlerinin nasıl yapıldığına şahit oluyoruz.

Bir dönemin toplumsal özellikleri o dönemin tarihinin parçasıdır. Yaşanan siyasi olaylar o toplumun gelişimini, kültürünü, insan ilişkilerini... her şeyini etkiler. Bu duruma sadece günlükler tarafından değil de, yazılmış oyunlar tarafından bakarsak aynı şekilde bir oyunun yazıldığı ve hikayenin geçtiği dönemin kültüründen izler taşıdığını görürüz. Örneğin, Memet Baydur oyunlarında; dönemin Türkiye'sinin izlerini net bir biçimde görebiliriz. Memet Baydur'un 1982 yılında yazdığı Limon adlı ilk oyunu 12 Eylül darbesinden izler taşır. Bu oyundan sonra yazdığı 9. oyunu Kamyon için ise şöyle der:

¹³Bir çeşit köfte.

*Yerinden yurdundan edilmiş, köylerinden kasabalarından çeşitli yöntemlerle sürülmüş, büyük kente doğru itilmiş, oralarda çok kötü şartlar altında çalışmaya zorlanmış ve sonra hizmet ettikleri insanlar tarafından sürekli horlanmış insanlar var. Kentli olduğunu iddia eden zengin köylülerin küçümsediği, horladığı hamalları, kapıcıları, hizmetçileri, şoförleri, garsonları, işportacıların hikayesi. Bu bozuk Kamyon'u Türkiye olarak algılayabiliriz. Gelip gelemeyeceği hatta kim olduğu bilinmeyen bir tamirciyi bekleyen insanları da Türkiyeli insanlar olarak görebiliriz. Pek yanlış bir yaklaşım değil. Keşke bütün mesele bu kadar olsa. Türkiye nüfusunun yarısı kentlerde, varoşlarda yaşıyor artık.*¹⁴

Memet Baydur, açık bir şekilde oyunlarında Türkiye'nin güncel durumunun yer aldığını söylemiştir.

Bir çok oyun yazarını ve oyununu dönemlerin sosyolojik karşılıkları olduğuna örnek gösterebiliriz. Haldun Taner, Güngör Dilmen, Vasıf Öngören ya da Çehov, Lorca, Brecht... Bu da demektir ki günlükler bu açıdan da tiyatro oyunlarına zengin bir kaynak olabilir.

6.3 GÜNLÜKLERİN PSİKOLOJİK AÇIDAN ÖNEMİ

Günlüklerde en açık şekilde göreceğimiz şey, günlüğü yazan kişinin psikolojik durumudur. Çünkü günlükle yazar baş başadır. Yazarın kendini saklamadan, yalan söylemesine gerek kalmadan duygu ve düşüncelerini süzmeden aktardığı yer günlüğü olacaktır. Bir perdenin arkasından konuşmasına, yazmasına gerek yoktur. Zaten

günlüklerde açığa vurulamayan, kimselere söylenemeyen şeyler yer alır.

“Kimse dinlemiyorsa beni -ya da istediğim gibi dinlemiyorsa- günlük tutmaktan başka çare kalmıyor. Canım insanlar! Sonunda bana bunu da yaptınız (Atay, 2005, s.4).” demiştir. Oğuz Atay.

Anne Frank da hatıra defterinin ilk sayfalarına yakın bir arkadaşı olmadığı için her şeyini hatıra defterine yazacağından bahsetmiştir. “Zaten hatıra defteri tutmamın sebebi de bu.

Candan bir dostum yok (Frank, 1985, s.13).” Bir başka sayfasında da kimseyle anlaşılamadığı ve kendini yalnız hissettiği için; “Ondan işte dönüp dolaşıp hatıra defterime yapıyorum. Olup olacağı bu defter (Frank, 1985, s.49).” diye söz eder.

¹⁴ <http://blog.milliyet.com.tr/mehmet-baydur-un-bozuk-turkiye-si---kamyon-/Blog/?BlogNo=117298>

İnsanlar özellikle kendilerini yalnız hissettikleri zamanlarda içindekileri dökrebilmek için sevinçleri, soru işaretleri, çelişkileri, umutları, umutsuzlukları, hayalleri, yalanları, gerçekleri, görünenleri ve görünmeyenleri... Karakterlerinin tüm zıtlıkları, duygusal iniş çıkışları günlüklerinde kayda geçer. Yazarın alışkanlıklarına tanık oluruz ya da takıntılarına... Ahlak anlayışına, zihinsel yetilerine, duygusal hayatına, tutkularına, patolojik eğilimlerine ya da komplekslerine... Tüm bunlar hakkında fikir sahibi olabiliriz. Bir oyuncu için bu bilgilere ulaşabilmek, alt metinleri görebilmek oldukça zengin bir kaynağa sahip olmak demektir. Her bir detay, ince bir nakış gibi işlenebilecek malzemelerdir.

Günlüklerde, insanların kendi psikolojileri, çevresindeki kişilerin psikolojileri ya da bulundukları çevreler ile ilgili detaylı betimlemelerin de yer aldığını söyleyebiliriz.

Örneğin; bir insanın bulunduğu bir mekanı tarif ediş biçiminden hem o mekan hakkında bilgi sahibi olabiliriz hem de o kişinin ruh halini daha kolay kavrayabiliriz. Anne Frank’ın içinde bulunduğu durumu, tavan arasını ve birlikte yaşadığı insanları kendi hayal gücüyle birlikte anlatış biçimi onun o anda bulunduğu ruh halini açıkça

yansıtmaktadır.

Gizli bölmedeki kişileri siyah yağmur bulutlarıyla sarılı mavi bir cennet parçası gözüyle görüyorum. Bu belirli, yuvarlacık yer emin. Ama çevremizde bulutlar karardıkça kararıyor, bizi tehlikeden ayıran çember git gide daralıyor. Böyle tehlikelerle çevrili olduğumuz için de, adeta bir delik aramışçasına karanlıkta birbirimize toslayıp duruyoruz. Aşağı bakıyoruz, herkes birbirini yiyor, sonra başımızı kaldırıyoruz. Yukarıda her şey öylesine sakın, huzur dolu ki. Bu arada bizler yukarı çıkmamıza engel olan karanlık bir ağla sarılmışız, önümüzde kurşun işlemez bir duvar. Üstümüze geliyor. Yıkıldı yıkılacak, yıkılmadı daha ama yıkılacak. Elimden gelen ağlayıp yakarmak;
- *Ne olur şu karanlık dağılsın, bir yol açılsın önümüzde! diye.*(Frank, 1985, s.111)

Yukarıda Anne Frank fiziksel olarak bir betimleme yapmaktan ziyade, içinde bulunduğu durumu kendi hayal gücüyle birleştirerek bir betimleme yapmıştır. Yaşadığı sıkışmışlık duygusu ve bu duygudan kurtulma isteğinden bahsetmiştir. Gökyüzü gelecek, özgür ve umutlu günlerini, yeryüzü de mevcut sıkıntılı günlerini temsil etmektedir.

Bir oyunun başarılı bir oyun, metninin güçlü bir metin olarak görülebilmesinin sebepleri vardır. Metindeki karakterlerin derinliği, incelikle işlenmiş özellikleri, hem kendi içindeki çatışmaları, hem de oyundaki diğer kişilerle yaşadığı çatışmalar bir oyunu izlenir kılan önemli sebeplerdendir. İnsanlar da sürekli kendileriyle çatışan varlıklardır. Her an aklından yüzlerce düşünce geçer ve insanın aklından geçen düşünceler, kalbinde var olan hisler, söyleyemedikleri, açığa çıkaramadıkları aslında onları yönlendirir. Görünenin altında görünmeyen çok daha fazla şey vardır. Bir oyuncunun bir karakteri yaratırken de asıl ilgilenmesi gereken taraf o karakterin görünen değil, görünmeyen yüzüdür. İşte günlükler, bu noktada ihtiyaç duyulanan büyük bir kısmını oyuncuya sunar. Nasıl ki Çehov oyunlarında yer alan karakterlerin her bir adımının, her bir hareketinin alt metinlerde derin karşılıkları varsa, günlükler de bir benzerini oyuncuya sunar.

Görünen ve görünmeyen varlığına ek olarak, iç ve dış çatışmaların varlığına gelecek olursak da; Othello'nun Desdemona'ya duyduğu sevgi ile kıskançlığın arasında sürekli gidip gelmesini örnek olarak verebiliriz.

Shakespeare'in Othello oyununu ele alırsak; Shakespeare, basit bir İtalyan öyküsünü; diliyle, olay örgüsüyle, karakterlerin iç ve dış çatışmalarını ustalıkla yansıtmısıyla bir

başyapıtı dönüştürmüştür. Mağribi Othello, oyun karakterlerinin iç dünyasının dış dünyadaki hareketlerine, amaçlarına yön verdiğinin kanıtıdır. Açık bir şekilde görünmeyen, görünenden çok daha önemli olduğunu gösterir. Othello'nun bu özelliğinin tüm oyun karakterlerine de yansması oyunun başyapıt olmasındaki önemli etkenlerdendir.

Bir metni sahnelemek için okurken yapılan psikolojik çözümlemeler, günlükte hali hazırda kendini var eder. Yazar kendi elleriyle oyuncunun ellerine bırakmıştır bu bilgileri. Shakespeare'in yarattığı gibi bir başyapıtın yapı taşlarına günlüklerde rastlayabiliriz. Bu anlamda da günlükler bize psikolojik çözümlemeler, bir karakteri derinlikli oynayabilmek ve yazabilmek için de önemli bir kaynak olabilecektir.

7. SONUÇ

Bu çalışmada, yaklaşık 70 yıl kadar önce yaşamış ve 2. Dünya Savaşı sırasında hayatını kaybetmiş Anne Frank'ın günlüğünden ve yaşadıklarından yola çıkarak, Anne Frank'ın yaşadığı dönem siyasi ve tarihi olarak incelenmiş, Yahudi soykırımına ve nedenlerine değinilmiş, Anne Frank'ın karakteri ve hatıra defteri üzerinden günlüklerin tiyatro için önemi tarihi, sosyolojik ve psikolojik açılarından değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Anne Frank'ın günlüğünün öncelikle bir kitap olarak yayınlanması, ardından da bir çok farklı ülkede tiyatro sahnesine aktarılması günlüklerin tiyatroya aktarılması için önemli bir durumdur. Anne Frank'ın günlüğünün yayınlanmasının ve özellikle sahneye konulmasının sebeplerini; tüm dünya için önemli bir dönemin en yakın şahidinin anıları olarak görülmesine, bir çocuk gözünden savaşın neler yaptığının gösterilmesine, tarihsel bir kanıt olmasına, babası Otto Frank'ın girişimlerine, sinema ve edebiyat gibi diğer

sanat türlerinin o dönem ile ilgili eserler üretmesinin günlüğün sahneye de konulmasının önünü açtığına bağlayabiliriz.

Ancak özellikle Türkiye’de farklı sebeplerle bunun örneklerine yani günlüklerin tiyatroya sahnesine de aktarılmasının örneklerine çok fazla rastlanamamıştır. Bir günlüğün sahneye konulabilmesi için öncelikle ortaya çıkması gerekiyor. Var olan, dönemlerinde yazılmış günlüklerin ortaya çıkarılması ve bir şekilde önce edebiyata, sinemaya uyarlanmış olması gerekiyor ki daha sonra tiyatroya uyarlanabilecek metinler elde edilebilsin. 1950’li yıllara kadar tiyatrodaki sahneye yalnızca tiyatro oyunları aktarılıyordu. Ancak bu yıllarda yavaş yavaş roman ve öyküler de oyunlaştırılarak sahneye aktarılmaya başladı. Yaşar Kemal’in romanından uyarlanan Teneke, Haldun Taner’in Ayışığında Çalışkur öyküsünden uyarlanan Ayışığında Şamata ya da Orhan Kemal’in 72. Koğuş adlı öyküsünden uyarlanan aynı adlı tiyatro oyunları gibi örnekler verebiliriz. Ermeni Soykırımı ya da 6-7 Eylül olayları ile ilgili bazı günlükler ortaya çıksa da edebiyata, sinemaya uyarlanmakta yetersiz kalmıştır. Bu durum Türkiye’nin farklı dönemlerine ait günlüklerin sahnelenmesinin de önünü kapamıştır.

Günlükler, tiyatro sahnesi için önemli kaynaklar olabilir. Günlüğün geçtiği döneme ait doğrudan tarihi detaylara ve bilgilere sahip oluşu, bir dönemin gerçek bir tanığı oluşu oyunun sahnelenmesi için bir değerdir. Ayrıca, günlüklerin tiyatroya aktarılmasıyla ve uyarlanmasıyla özgün sahne repertuvarları ortaya çıkacaktır. Sadece tiyatro oyunları ile kısıtlı kalmayan, Türkiye’ye özgü metinler sahnelenebilecektir. Örneğin, Türkiye’nin önemli siyasi dönemlerine ait bir günlüğün bir kitap olarak basılması, ardından sahneye taşınması o dönemin aydınlatılmasına tiyatro aracılığıyla destek olacak ve tiyatro repertuvarına yeni bir metin kazandırmış olacaktır.

Günlükler, sosyolojik anlamda, bir toplumun özelliklerini yansıtır ve o döneme ait bilgiler sunar. Dönemin toplumunun yaşayış şekline, kültürüne, ekonomisine, örf, adet, gelenek ve göreneklerine, dini inançlarına ait bilgileri içerir. Bu bilgiler tiyatro sahnesi için önemli malzemelerdir. Günlüklerdeki bu bilgilerden yararlanmak sahnelenecek oyunu zenginleştirecektir.

Psikolojik açıdan bakıldığında da özellikle bir oyuncu için canlandıracağı karakterin

adeta bir haritasını çıkarır. O karakterin duygularını, düşüncelerini, zaafalarını, iyi ve kötü yönlerini... oyuncuya kendi elleriyle verir.

Bu tezin amacı, günlüklerin tiyatro sahnesi için önemini; daha önce tüm dünyada bir günlükten yola çıkılarak sahnelenmiş bir oyunu o günlük üzerinden incelemek ve araştırmak, ortaya çıkarmak ve o günlükten bir oyunu sahneye koymaktır.

Çalışmanın sonucunda, günlüklerin tiyatro sahnesi için tarihi, sosyolojik ve psikolojik bir önemi olduğu, oyuncu ve yazarlar için zengin bir kaynak olduğu anlaşılmış, ancak günlüklerin Türkiye’de sahneye konmasının bugüne kadar pek tercih edilmediği görülmüştür. Bu bağlamda Anne Frank’ın günlüğü günlüklerin tiyatroya aktarılması için önemli bir örnek olarak yerini almıştır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

ALĞAN, T. Cengiz ve Şensever, F. Levent, 2010. *Ulusal Basında Nefret Suçları: 10 Yıl, 10 Örnek*, İstanbul: Sosyal Değişim Derneği.

Armaoğlu F., 2016. 20.yy. *Siyasi tarihi (1914-1995)*. 21. Baskı. İstanbul, Timaş Yayınları

Artuç İ., 1999. *İkinci Dünya Savaşı*. İstanbul: Kastaş Yayınları.

ATAMAN H., 2012. Nefret Suçlarını Farklı Yaklaşımlar Çerçevesinden Ele Almak: Etik, Sosyo-Politik ve Bir İnsan Hakları Problemi Olarak Nefret Suçları. *Nefret Söylemi ve/veya Nefret Suçları*, (Der. Yasemin İnceoğlu), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, s. 47-80

Ataöv T., 2008. *İkinci Dünya Savaşı*. İstanbul: İleri Yayınları.

Atay O., 2005. *Günlük* İstanbul: İletişim Yayınları.

- Besalel Y., 2003. *Yahudi Tarihi*. İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş.
- Davies N., 2006. *Avrupa Tarihi*. İstanbul: İmge Kitabevi.
- Filipovic Z., 2012 *Zlata'nın Günlüğü*. İstanbul: Artemis Yayınları.
- Frank A., 1985. *Anne Frank'ın Hatıra Defteri*. İstanbul: Adam Yayınları.
- Hitler A., 2005. *Kavgam*. Kenan Yalıntaş (Çev.). İstanbul: Emre Yayınları.
- Huberman G.D., 2008. *Images in spite of all*. Chicago: The University of Chicago Press
- Laquer W., 2006. *The Changing Face of Anti-Semitism: From Ancient Times to the Present Day*. New York: Oxford University Press.
- Marks, J., 1999. *Emanet Çocuklar Soykırımın Gizli Tanıkları*. İstanbul: Doğan Kitap
- Öndeş O., 1980. 2. *Dünya Savaşı (1939-1945)*. 3. Baskı. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi
- Sander O., 2016. *Siyasi Tarih (1918-1994)*. 27. Baskı. İstanbul: İmge Kitabevi.
- Taguieff P.A., 2017. *Antisemitizm*. Işık Ergüden (Çev.). İstanbul: Dost Kitabevi Yayınları.
- Weber A., 2009. *Nefret Söylemi El Kitabı*. Metin Çulhaoğlu (Çev.). Strasbourg: Avrupa Konseyi Yayınları.
- Wieviorka, A., 2006. *60 Yıl Sonra Auschwitz*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Süreli Yayınlar

- Öztekin H., 2015. Yeni Medyada Nefret Söylemi: Ekşi Sözlük Örneği. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, **8** (38), s. 925-936.
- Şenay B., 2002. Yahudi-Hristiyan İlişkileri Tarihi ve Anti-Semitizm-Oryantalizm İlişkisi. *Uludağ Üni. İlahiyat Fakültesi*, **11** (2), s. 117-146.

Diğer Yayınlar

Braschi G. (Yapımcı) 1997. Benigni R. (Yönetmen). *Hayat Güzeldir (La vita e bella)* [Film]. İtalya. Melampo Cinematografica, Cecchi Gori Group Tiger Cinematografica.

Ertan, S., 2012. Almanya’da Irkçılık ve Antisemitizm. *Yüksek lisans tezi*. Ankara Üniversitesi SBE.

Elektronik Kaynaklar

Angel of Belsen, 2011. <https://www.youtube.com/watch?v=tW8I15h66yg> [16.02.2011]

Antisemitizm. 2011. www.filozof.net/Turkce/ideolojiler-tarihi/445-antisemitizm [17.05.2011]

Bergen-Belsen (Özetlenmiş Makale) [tarih yok.]
<https://www.ushmm.org/wlc/tr/article.php?ModuleId=10007964>

Berktaş E., 2014. İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Nazi Sanatı.
http://www.birikimdergisi.com/guncel-yazilar/1132/ikinci-dunya-savasi-yillarinda-nazi-sanati#_ftn2 [29.06.2014]

Blood and Soil. [08.2012] <http://www.historylearningsite.co.uk/nazi-germany/blood-and-soil/>

Bois M. ve Wilde, F., 2015, 1918 Kasım Devrimi: Başka bir dünya mümkündü, Atilla Dirim (Çev.) <http://marksist.org/icerik/Teori/3259/1918-Kasim-Devrimi-Baska-bir-dunya-mumkundu> [21.11.2015]

Dachau. [tarih yok.] <https://www.ushmm.org/wlc/tr/article.php?ModuleId=10005214>

Danimarka'da Kurtarma Hareketi. [tarih yok.]
<https://www.ushmm.org/outreach/tr/article.php?ModuleId=10007740>

Erdoğan, A., 2016. Versay Antlaşması: Almanya'nın Sınırları ve Avrupa İçin Siyasi Hükümler. <http://www.tuicakademi.org/versay-antlamasi-almanyanin-sinirlari/> [14.09.2016]

Memet Baydur'un Bozuk Türkiye'si Kamyon [28.06.2008.]
<http://blog.milliyet.com.tr/mehmet-baydur-un-bozuk-turkiye-si---kamyon-/Blog/?BlogNo=117298>

Norveç tarihi: II. Dünya Savaşı. [tarih yok.]
<http://introtyrkisk.cappelendamm.no/c186901/artikkel/vis.html?tid=187110>

Nürnberg Yasaları. [tarih yok.]
<https://www.ushmm.org/wlc/tr/article.php?ModuleId=10007902>

Ojalvo D., 2014, *Şalom Gazetesi*, Hristiyan dini kaynaklı Yahudi aleyhtarlığı nasıl oluştu?, [online], <http://www.salom.com.tr/haber-90858-hiristiyan-dini-kaynakli-yahudi-aleyhtarligi-nasil-olustu.html> [24.04.2014]

Simoyan A., [tarih yok.]. Irkçılık ve Nürnberg Yasaları
<http://komplikedergi.com/irkcilik-ve-nurnberg-yasalari/>